

**Filozofski Fakultet
Sveučilišta u Zagrebu**

DIPLOMSKI RAD

Deniver Vukelić

**Svjetovna suđenja i progoni zbog čarobnjaštva i
hereze te progoni vještica u Zagrebu i okolici
tijekom ranog novog vijeka**

**Zagreb
siječanj 2009.**

**Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu**

DIPLOMSKI RAD

**Svjetovna suđenja i progoni zbog čarobnjaštva i
hereze te progoni vještica u Zagrebu i okolici
tijekom ranog novog vijeka**

Student: Deniver Vukelić

Mentor: Doc. dr. Zvezdana Sikirić-Assouline

**Zagreb
2008./2009.**

1. Smjernice i tema rada

Naziv ovog istraživanja je "Svjetovna suđenja i progoni zbog čarobnjaštva i hereze te progoni vještica u Zagrebu i okolici tijekom ranog novog vijeka". Stoga je potrebno odrediti o čemu je točno riječ.

Prvenstveno, s obzirom da je omeđeno razdoblje od nekoliko stoljeća, preciznije tri i pol (1360. - 1758.), s naglaskom na zadnjih 150 godina najžešćih progona i smaknuća (1611. - 1758.), znači: zbog veće dijakronijske raslojenosti, a i drugih razloga, prvenstveno profesionalnog zanimanja za lokalno područje, fiksirao sam istraživanje na Zagreb i okolicu. Preciznije – na gradove Gradec i Kaptol i njihove feude te okolna područja – Turopolje, Belu, Varaždin, Varaždinske Toplice, Stubicu, Oroslavlje, Klenovnik, Samobor, Kerestinec, Ozalj, Križevce, Cepin, Međimurje i okolicu Uskočke (Žumberačke) gore.

Predmet ovog istraživanja bili su svjetovni službeni progoni, pred gradskim sudom, odnosno magistratom, ili županijskim sudom ili vlastelinskim sudom, a iza kojih su ostali službeni zapisi sa suđenja. No ipak će biti opisani i neki slučajevi seljačkih linčeva kako bi se dobila potpunija slika.

I posljednja napomena vezana i opet uz vremenski raspon: početak prve obrađene informacije datira u 1360. godinu¹ i nju slijede nekoliko datacija koje još pripadaju pod srednji vijek², stoga što od tad postoje prvi zapisi u gradskom i državnom arhivu, a i kako bi se prikazala razlika između kažnjavanja u srednjem vijeku i u ranome novom vijeku, pogotovo kasnijem ranom novom vijeku. U stvari, razdoblje progona mogao bih omeđiti s godinom 1611. koja je bila donekle presudna za hrvatske svjetovne progone, a o čemu će biti riječi poslije. Tako da sve slučajeve do te godine smatram prvim razdobljem, a od 1611. do 1758. drugim.

Samo istraživanje podijeljeno je u nekoliko cjelina. U sljedećoj cjelini ovog rada, pod naslovom "Kratka povijest vještichjih i čarobnjačkih kultova i vjerovanja", prikazao sam kraću povijest magije i okultnog, od starog vijeka do ranog novog, ukratko prikazujući i zakonske

¹ Velika tablica na kraju rada, stranica 57. Slučaj 1.

² Isto. Stranice 57 – 59. Slučajevi 1 - 20.

promjene i shvaćanje u svijesti europskih naroda prema pojmu vještica i čarobnjaka, a što će kulminirati uspostavom Inkvizicije i pisanjem kapitalnog priručnika za progone vještica, knjige "Malleus Maleficarum"³.

Zatim slijedi cjelina "Hrvatska historiografija o povijesti progona i suđenja za vještičarstvo i herezu", gdje sam pokušao usustaviti jedan, nadam se, kompletni korpus *hrvatskih* povjesničara⁴, kako profesionalaca, tako i laika, koji su u posljednjih stotinu i pedeset godina radili na ovoj temi i tako uvelike doprinijeli očuvanju povijesnih činjenica vezanih uz ovu, "tamniju", stranu povijesti grada Zagreba. Iako je u literaturi na kraju ovog rada, naveden i određeni broj stranih autora, prvenstveno mi je u toj cjelini bila namjera dati cjeloviti prikaz razvojnog puta hrvatske historiografije o ovoj temi.

Nadalje, u četvrtoj cjelini, pod naslovom "Povijesne, običajne i pravne podloge procesa" popisao sam sve presedane i odluke, što običajne, što političke, što crkvene i zaključno, pravne, a koji su bitno utjecali na svijest u hrvatskom svjetovnom i civilnom društvu i koji su doveli kako do rasplamsavanja samih progona od 15. stoljeća nadalje, tako i do njihovog gašenja sredinom 18. stoljeća. Sve te izvore pokušao sam, gdje sam uzmogao, prikazati bilingvalno, u originalu i s prijevodom, te s objašnjenjem koji je bio utjecaj na okolnosti tog trenutka.

Potom slijedi "Terminologija procesa", jedno manje istraživanje izraza koji su se koristili u čitavoj strukturi suđenja i progona: od gradskih službenika i njihovih funkcija, pa do alata i opreme za "ispitivanje", tj. torturu.

U šestoj cjelini pod naslovom "Kronološki povijesni pregled progona vještica u Zagrebu i okolici" prati se povijesni razvoj, zanimljivosti, suci, razlozi osuda, vrste presuda i slično u čitavom razdoblju proučavanja, dakle od 1360. do 1758. godine. Taj povijesni pregled slijedi tablicu s popisanim svim slučajevima koja je objavljena pri kraju ovog rada.

Zatim, u sedmoj cjelini naslova "Detaljniji pregled nekih važnijih ili zanimljivijih slučajeva" prikazao sam detaljnije tek nekoliko zanimljivijih slučajeva i dokumenata, dok ću

³ **INSTITORIS** Heinrich, **SPRENGER** Jacob (1487)

⁴ Odnosno onih koji su djelovali na našem području i bavili se tom temom.

kompletno istraživanje o svakoj pojedinoj osobi ostaviti za buduća iscrpnija istraživanja ove teme.

U osmoj sam cjelini objavio "Popis svih suđenih i procesuiranih osoba između 1360. i 1758. godine", veliku tablicu za čiju sam izradu bio inspiriran osnovnom idejom Viktora Kučinića⁵ iz sredine prošlog stoljeća. To je podacima bogata tablica s popisom svih pravno osuđenih, uz datume suđenja, suce i tužitelje, optužbu i osudu, te na kraju, lokaciju gdje je smješten originalni dokument i pod kojom signaturom. Tablicu prati i statistika koja sumira dobivene podatke.

Na kraju slijedi zaključak – to jest sinteza i završna misao.

Uglavnom, glavni mi je cilj bio ovim diplomskim radom ukratko prikazati presjek onoga što znanost zna o tom razdoblju kulturne povijesti grada Zagreba, kao i statistički obraditi povijesne činjenice i ljude koji su stradali od nekih od najgorih razloga – praznovjerja, straha i ljudske zlobe.

⁵ KUČINIĆ, Viktor (1940/1941)

2. Kratka povijest vještičjih i čarobnjačkih kultova i vjerovanja

2.1. Uvod

Jedna od najintragantnijih pojava u ljudskoj kulturnoj povijesti definitivno je ona vezana uz magiju. Magija se kroz povijest manifestirala preko posrednika između ovozemaljske i onozemaljske, natprirodne stvarnosti. Ljudskih posrednika nalazilo se u raznim oblicima: vračevi, šamani, žreci, proroci, sveti, magi, mistici, mudraci, čarobnjaci, vješci i vještice. Tema će ovog rada, s obzirom na velik utjecaj koji je izvršila na oblikovanje kulturne i političke povijesti europskog i hrvatskog ranog novog vijeka, biti upravo dijelom ovi potonji – vješci i vještice, mada ne na onaj način na koji smo navikli priučeni brojnim holivudskim prikazanjima, već u mnogo realnoj, grubljoj i tužnijoj verziji povijesne priče.

Vještice i vještiji kultovi svjedočeni su od najranijih dana zapisane povijesti. U povijesti Starog stoka, vještiji su kultovi bili vezani uz božice Innanu (Sumer) ili Ištar (Fenikija). U grčkoj je mitologiji taj dio ljudske potrebe za natprirodnim bio vezan uz kultove Afrodite, božice ljubavi i plodnosti i Artemide, božice lova i mjeseca. U rimskoj su mitologiji ove obje božice skoro u potpunosti prenesene iz grčke mitologije, zajedno sa svojim atributima: Afrodita je postala Venus (Venera), a Artemida Diana (Dijana). Upravo će se Dijana pod tim imenom u simbiozi s keltskim elementima provlačiti sve do danas, u wiccanskim i ostalim vještijim kultovima.⁶

Što je sa Slavenima? S obzirom da ne postoje mnogi pisani tragovi za slavensku religijsku povijest, teško je reći. Čini se da je slavenski panteon bio bogat, ali danas ga je teško preko tolikog vremenskog razdoblja, u kojem je bio zamijenjen kršćanstvom, a bez detaljnih opisa i nalaza, sagledati u cijelosti. Pogotovo nakon raznih romantičarskih interpretacija i reinterpretacija u 19. stoljeću gdje su se mnoga božanstva i njihovi atributi dodavali kako iz književnih, tako i političkih, nacionalnih i integracijskih razloga. Tako da se ponekad čini i bogatijim no što jest. No, od onih bogova ili bića koji jesu potvrđeni, odnosno imaju dovoljnu povijest zapisa u pjesmama, bajkama i mitologiji postoji jedna odlična kandidatkinja za vještiju božicu. To je bila Baba Jaga (zvana još i Baba Roga ili Baba Zima), moćna čarobnica koja je živjela skrivena u šumi, u kući postavljenoj na kokošju nogu, a ograđenoj

⁶ WAITE, Gary K. (2003)

ljudskim kostima i lubanjama. Najčešće je u mitologiji prikazana kao ružna, slijepa ili poluslijepa starica koja se hrani ljudskim mesom. No osim nje, postojale su i božica Morena (Morana, Mara), božica smrti i zime, te Černobog (Črnobog, Crnobog), bog smrti i nesreće. Ovdje, u slavenskoj mitologiji, možemo već nazrijeti i nešto negativniji pristup magiji. Dok su se ženski magični kultovi starog vijeka i antike većinom referirali na plodnost, lov i ljubav, iz slavenske mitologije počinju prodirati mračni elementi smrti, bolesti, zime i zlih uroka.⁷

Ono što je najviše izmijenilo percepciju ženskih i muških vještičjih kultova u srednjovjekovnoj Europi, bila je pojava i širenje kršćanstva. Kršćanstvo u samome startu, na temeljima judaističkog monoteističkog pogleda na mitologiju, odbacuje i magiju i panteizam. Svi kultovi i religije koji su postojali u Europi dotad, polako već od četvrtog stoljeća naše ere bivaju zatirani ili proganjani. Većina starovjernih bogova biva demonizirana, mijenjaju im se aspekti iz perspektive sve brojnijeg kršćanstva i oni prelaze na razinu paklenih sila koje stoje naspram monoteističkog kršćanstva. Oni bogovi i običaji, koji su pak uzeli previše maha i duboko se ukorijenili u svijesti naroda, "preobraćeni" su na kršćanstvo. Dobili su nova imena i uklopili se u kršćanskom kalendaru kao sveci i mučenici koje se moli za milost, ostavljaju im se zavjetni darovi, stvaraju se novi rituali i običaji temeljeni na starima. Takav je primjer sa svetim Jurjem iz slavenske mitologije, koji je nastao od Zelenog Jure iliti Jurja, sina Perunovog. Njegov ciklički, simbolički hod kroz godinu, tako dobro objašnjen u hrvatskoj etnološkoj kulturi, u ruralnoj je kulturi bio prihvaćen kao predočenje prolaznosti i kruženja vremena, te ponavljanja kreacijskih božanskih činova, koje su pak ljudi oponašali kako bi zadovoljili nemilosrdnu prirodu. Čitav taj mit, crkveni su učenjaci izvrsno uklopili u kršćanstvo ostavivši istu namjeru predočenja prirode sjedilačkom poljoprivrednom stanovništvu, samo kroz kršćansku prizmu.⁸

U zapadnoj Europi zabranjene su druidske, šamanističke vjere u prirodu, a ovo razdvajanje možemo zanimljivo vidjeti na primjeru Dijane i Rogatog Boga, koji su u staroj vjeri sadržavali besmrtno-smrtno dvojstvo prirode. Dijana se sa svojim atributima prirodne sile i stalnosti brzo uklopila u marijanske kultove (Djevice Marije, majke Isusa Krista), no Rogati je Bog sa svojim atributima karnalnog, smrtnog, šumskog, divljeg i faunskog postao glavno uprizorenje srednjovjekovne i ranonovovjekovne opsesije Vragom, koji je od židovske i ranokršćanske mitološke slike najljepšeg palog i pobunjenog anđela, upravo postao slikom

⁷ LEDIĆ, Franjo (1969)

⁸ BELAJ, Vitomir (1998)

Rogatog Boga, satirsko-faunovske kreature koja se još od početaka grčke mitologije smatra jednim od osnovnih prirodnih energija plodnosti.⁹

Tako polako dolazimo i do razvijenog srednjeg vijeka, u kojem crkveni oci zatvaraju u potpunosti znanstvenu dogmu u okvire svog skolastičkog nauka. Sve što postoji i treba i može postojati opisano je u Bibliji i knjigama crkvenih otaca. Sve što, pak, dolazi iz prirode i starih običaja, početo je bivati promatrano sa skepsom i kao Vražje djelo, devijacija od Boga i kršćanskog poretka stvari.

Naravno, glavni "konkurenti" crkvenim liječnicima, teozofima i teozozima te čuvarima kršćanskog morala bili su tradicijom "obrazovani" ljudi iz seoskog društva koji su prenašali s koljena na koljeno znanje o prirodnim procesima, ljudskoj i životinjskoj anatomiji, starim običajima i ritualima i načinima borbe s bolešću i drugim problemima, a koje je bilo duboko ukorijenjeno u svijest i poštovanje šireg, neukog i nepismenog puka.

Kako se riješiti te "konkurencije"? Tako što ju se osudi je da je sklopila pakt s nečistim silama u zamjenu za svoje znanje. A ako je kroz stoljeća takvog nauka već neobrazovanim masama usađen strah od Boga i njegovog gnjeva, onda je prirodno i zastrašivati onima koji su potpisali ugovor s "drugom stranom". Naravno, tu se lako može prepoznati i ono što je uzrokovalo ogromne žrtve u srednjem i ranom novom vijeku. Ljudske zloba i manipulacija drugima. Jer zašto se ne bi moglo maknuti svoje nepoželjne protivnike i protivnice iz svakodnevnog svjetovnog života sa "scene", jednostavno ih optuživši za nečista posla, ako postoji mogućnost za to? Kako se to činilo kroz povijest, na koje sve načine i s kakvim idejama, razlozima i primislima vidjet ćemo u nastavku.

2.2. Definicija vještice kroz povijesne izvore i literaturu i pregled zakonskih i inih suzbijanja pojava vještičarenja i hereze.

Rimljani, a s kojima ću početi ovaj pregled percepcije vještičarstva, stoga što je rimsko pravo temelj europskom kaznenom pravu, poznavali su nekoliko različitih vrsta magije i osoba koje su se njome bavile. Prvi od njih, bili su poznati kao **auguri**, a bavili su se **auspikacijom**, to jest tumačenjem znakova (auspicija) dobivenih proučavanjem načina leta,

⁹ WAITE, Gary K. (2003) i HOLZER, Hans (2005)

broja i glasanja ptica. Potom slijede **haruspici**, koji su se bavili promatranjem utrobe žrtvovanih životinja i izvlačili iz nje zaključke o božanskim znakovima.¹⁰

Razvitkom Rima i njegovim osvajanjem Orijenta, paralelno su u Rim počele pristizati i magije Bliskog istoka. Divinacija istočnog tipa pomiješana je s magijom u širem smislu riječi, odnosno postizanjem nekog efekta putem čarolije. Takvi magovi nazivali su se **Kaldejcima, matematičarima, astrolozima, ariolima i vaticinatorima**. Oni prije svega izrađuju horoskope i natalne karte. Oni su zakonom bili dozvoljeni, ali ih se počelo policijski goniti iz samog Rima kad ih se namnožio mali milijun i kad su glasine proistekle iz njihovih proricanja počele remetiti javni red i mir. Dioklecijan je, pak, u potpunosti zabranio "matematiku" (horoskop i nativitet). Svaka divinacija je u potpunosti zabranjena Konstancijevim ukazom 357. godine, koji je kasnije potvrđen i unesen u Justinijanov "Codex" 534. godine.¹¹

U Rimu se inače često čaralo pomoću basmi, čarobnih riječi, znakova ili izreka upućenih bogovima ili višim bićima. Sve do kršćanstva, znači, rimski je zakon dopuštao čaranje za dobrobit ljudi, a sve je suprotno tome strogo osuđivao. Najstariji rimski zakon, onaj na XII. ploča (peto stoljeće prije naše ere) kaže između ostaloga kako je zabranjeno čarobnjaštvom primamljivati plodove s tuđe njive i u slučaju kršenja istoga predviđa smrtnu kaznu. Također su se proganjali i trovači ili pripravitelji otrova. U slučajevima zlog čarobnjaštva, čarobnjak bi se također kažnjavao smrću. Kasnije su pooštrili tu kaznu na spaljivanje. Ostale učesnike u zlom djelu kažnjavali bi ovisno od njihova staleža: viši bi staleži bili pogubljeni mačem, a niži razapeti na križ ili bačeni zvijerima na igrama.¹²

U vrijeme cara Hadrijana konačno se usustavila pravna terminologija za zlo čarobnjaštvo. Tako je takav čarobnjak prozvan "**magus**", a svako štetno čarobnjaštvo "**magia**". Narod ih je jednostavno zvao **zločincima** ili **zločiniteljima ("malefici")**, iz čega će se u kršćanskom vijeku razviti latinski izraz za vještice i vješce. Osim "magia", zlo se čarobnjaštvo stoga nazivalo i **maleficijem ("maleficium")**.¹³

¹⁰ **BAYER**, Vladimir (1982) Str. 23 - 25.

¹¹ Isto. Str. 27.

¹² Isto. Str. 28 - 29.

¹³ Isto. Str. 32.

Neoplatonistički filozofi iz trećeg stoljeća naše ere koji su i pisali i bavili se čarobnjaštvom, nazivali su dozvoljeno čarobnjaštvo **teurgija**, a zlo, nedozvoljeno – **goeteja**. Kasnije će oni imati poopćeno značenje kao bijela i crna magija.¹⁴

U rimskim se zakonima ne spominju mitska bića koja su opisivali rimski književnici ili narodne predaje, a koja će kasnije preuzeti europski srednji vijek. To su bića poput **strix** (strige), **lamia** (lamije) ili **empuze**.¹⁵

Striga je sablasna ptica u obliku sove koja po noći isisava krv i ždere utrobu maloj djeci a ponekad i odraslima. Ponekad je to i ujedno žena-čarobnica.¹⁶

Lamije ili empuze bile su slične strigi. Noću leti u različitim oblicima i pije krv i jede utrobu. Razlika između strige i empuze (tj. lamije) jest ta, što je striga imala jedan oblik (te ptice), dok je lamija mogla mijenjati oblik u vola, mulu, psa ili lijepu ženu. A i to su po vjerovanju bile isključivo žene-čarobnice. Ti književni i narodni zapisi i vjerovanja nisu imali odjeka u rimskom zakonu, ali će se na njih pozivati kasniji crkveni autoriteti u oblikovanju progona vještica.¹⁷

Nakon uspostave kršćanstva kao službene religije Rimskog Carstva, neki od ovih zakona uvriježeni su u državno pravo, koje su nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva, preuzele i nove, u početku barbarske države, koje su se konsolidirale u moćna kraljevstva i carstva u Europi, a koje su preuzele i kršćanstvo kao službenu religiju. Početkom 13. stoljeća, kad je papinska moć na vrhuncu, Crkva osniva dva nova reda za borbu protiv hereza u Europi. To su **dominikanski red** (ordo praedictorium) i **franjevački red** (ordo fratrum minorum).¹⁸ S vremenom je Crkvi uspjelo i ostvariti svoj cilj da svjetovne vlasti u čitavoj Europi svu herezu kažnjavaju smrću (i to najčešće spaljivanjem). Dužnost biskupa je bila kažnjavanje heretika u svojim nadležnim biskupijama (po crkvenom pravu). No kako je po mišljenju pape hereza odviše uzela maha uspostavio je (Grgur IX. među prvima) već u 13. stoljeću posebne suce - "inkvizitore (istražitelje) za heretičku opaćinu (inquisitores haereticae pravitatis)".¹⁹

¹⁴ **BAYER**, Vladimir (1982) Str. 32 - 33.

¹⁵ Isto. Str. 34 - 36.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto. Str. 94.

¹⁹ Isto. Str. 97 - 98.

Dakle, nakon uspostave **Inkvizicije**, crkvene istražne ustanova za istragu heretičke zloće (krivovjerja), a koja je imala svoj glavni utjecaj na prostorima zapadne Europe u rasponu od trinaestog do devetnaestog stoljeća, sve je poprimilo puno ozbiljnije, kako političke, tako i zakonske razmjere, što je znatno utjecalo na svakodnevni život, kako običnih ljudi iz puka tako i znanstvenika i ostalih ljudi željnih znanja.

U globalu se razlikuje nekoliko vrsta inkvizicije, no bilo ih je još na lokalnim razinama (primjerice Mletačka koja je bila neovisna od Rima i dosta blaža s aspekta progona zbog magije). To su, primarno, **biskupska, papinska (rimska) i španjolska inkvizicija**.

Pod biskupskom inkvizicijom podrazumijeva se organizirani progon krivovjeraca u sklopu dekreta "Ad abolendam" (od 4. studenog 1184.) godine, kojim car Fridrik I. Barbarossa i papa Lucije III. određuju da svaki biskup imenuje po jednog svećenika koji će pokrenuti postupak protiv krivovjeraca u svom crkvenom djelokrugu.

Papinska je inkvizicija posebni crkveni sud ustanovljen bulom "Ille humani generis" (od 8. veljače 1232. godine) od strane pape Grgura IX., s ciljem da se na području Zapadne crkve iskorijene vjerovanja i običaji koji se protive Rimskoj Crkvi. To je osim starovjernih običaja i kultova (ostataka slavenskih, keltskih, germanskih i inih) značilo i borbu protiv svih novih strujanja koja su nastala nasuprot katoličkoj dogmi.

Španjolska je pak inkvizicija utemeljena 1478. u obranu društvenih, kulturnih i religioznih vrijednosti katolicizma u zemljama španjolske krune. Papa Siksto IV. ovlastio je Ferdinanda Aragonskog da imenuje inkvizitore koji će uspostaviti mir u Španjolskoj, gdje su nakon Rekonkviste zajedno s kršćanima živjeli i židovi i muslimani. U Španjolskoj se odjednom rasplamsala inkvizitorska histerija mnogobrojnih procesa, nakon što je papa Siksto IV., 11. veljače 1482., svojim vlastoručnim pismom odobrio imenovanje sedmorice inkvizitora. Ona se nije ograničavala samo na progon i suđenje židovima i muslimanima, nego i na sve kršćane optužene za krivovjerstvo (protestantizam) i moralno neprihvatljive običaje. S vremenom je prerasla u oruđe državnih vlasti i dobro uhodani sustav društvene kontrole.

2.3. Malleus maleficarum - presudna knjiga

U takvo se, dakle, vrijeme pojavio, nakon mnogih prijašnjih pokušaja "znanstvenog pristupa" progona, a koji nisu imali nekog posebnog odjeka, savršeni instrument ljudske

zloće i vrhunca netolerancije svoga doba – "**Malleus maleficarum**".²⁰ U ukupnoj povijesti čovječanstva malo je koja knjiga izazvala toliko zla, nesreće, smrti nedužnih u periodu nekoliko stoljeća koliko "Malleus maleficarum (hrv. Vještičji malj, Malj koji ubija vještice; njem. Hexenhammer)", priručnik za lov na vještice nastao u 15. stoljeću.

Kako bismo shvatili kako je nastala takva knjiga treba nešto reći o njenim autorima. U drugoj polovici petnaestog stoljeća (1480. godine) u Njemačkoj svoj inkvizitorski rad započinja dominikanac i profesor teologije Henrik (Heinrich) Kramer Institoris. Već sljedeće (1481.) godine pridružuje mu se i brat po redu Jakob Sprenger. Već od samog početka ruke su im bile pune posla. U razdoblju od prvih šest godina (1481. – 1486.) u svojoj su konstanckoj biskupiji spalili 48 vještica. No naišli su na velik otpor kako klerika tako i laika i svjetovnih vlasti. Naime, oni su im osporavali da imaju dozvolu od pape da vrše takve progone i suđenja. Stoga su se Institoris i Sprenger obratili za pomoć papi Inocentiju (Innocentu) VIII. ("Innocent" znači nevin, nedužan; uzgred: bio je otac sedmero nezakonite djece, op.a.) da im potvrdi ovlasti. Papinom pozitivnom odlukom nastala je 5. prosinca 1484. godine jedna od najpoznatijih i najomraženijih papinskih bula u povijesti Katoličke crkve, takozvana bula "Žarko želeći... (Summis desiderantes affectibus...)" tako nazvana po prvim riječima iste. U petnaestom stoljeću takvih bula o progonima heretika i čarobnjaka bilo je mnogo, no ova ima značaj po tome što je većina bula bila u rukama svećenika kao svojevrsna dozvola ili isprava inkvizitora, dok su Institoris i Sprenger tiskali ovu bulu unutar svoje knjige i to u većini od 29 izdanja tiskanih diljem Njemačke, Italije i Francuske. Naravno, činjenica i jest da je bula "Žarko želeći" bila potvrda, odnosno dozvola, njihova inkvizitorskog rada, a ne i potvrda "Malleusa" (jer je nastala prije samog kreiranja i pisanja istog). Time je činom Gutenberg definitivno dobio i svoju tamnu stranu manipulacije. U spomenutoj buli papa Inocentije VIII. ispreda o groznom stanju u Njemačkoj gdje sve vrvi vješticama i čarobnjacima (sic!) i koji čine razna zla poput bluda s demonima, bacanja uroka na ljude, stoku i ljetinu. A onda se okomljuje na zle ljude koji njegovim sinovima Institoris i Sprengeru nisu dali proganjati i suditi zločinitelje. Stoga daje inkvizitorima ogromnu moć koja je uključivala oslonac na svjetovnu za izvršavanje smrtne kazne. No, oni i dalje imaju poteškoća. Tako ih je biskup u Innsbrucku u srpnju 1485. spriječio da provedu proces protiv vještica.

²⁰ **INSTITORIS** Heinrich, **SPRENGER** Jacob (1487)

Potaknuti neuspjehom, odlučuju napisati kapitalno djelo kojim će dokazati opravdanost i potrebu progona vještica uz detaljne upute svojoj braći inkvizitorima o čitavom postupku, od pronalaska vještice, testiranja, torture i osude. Pisali su ga dvije godine, između 1485. i 1486. godine. Danas se, međutim, smatra kako je skoro većinu, ako ne i sve, napisao Institoris, a da je Sprenger sudjelovao samo kako bi dao veći autoritet djelu. "Malleus maleficarum" prvi je put tiskan 1487. godine.

Samo ime bilo je pun pogodak i u duhu vremena. Sv. Jeronim, koji je živio u V. stoljeću, nosio je nadimak "malleus haereticorum (malj za heretike)". Njemački je pak inkvizitor Johann iz Frankfurta napisao 1240. godine djelo "Malleus Iudeorum (Malj za Židove)".²¹

Institoris i Sprenger podijelili su "Malleus" na tri dijela. Prvi, u kojem se govori o tri bitne potreptine, esencije čarobnjaštva i magije – demonu, vještici (čarobnjaku) i božjem dopuštenju. U njemu se mogu naći podnaslovi poglavlja (odnosno pitanja) kao što su: mogu li inkubi i sukubi stvarati djecu, što je uzrok povećanja čarobnjačkih djela, o vješticama koje se podaju demonima, mogu li vještice pretvoriti ljude u životinje, oslabiti reproduktivnu moć čovjeka i na koje sve načine mogu ubiti dijete pobačajem. Sve, naravno, popraćeno jakim teološkim argumentima koji ušutkuju svako racionalno propitkivanje tih teza.

U drugom se dijelu govori o različitim vrstama začaranosti i kako ih se može odstraniti. Tu se govori o načinu sklapanja ugovora s đavlom, o prijenosu vještica s mjesta na mjesto, o općenju s inkubima, izazivanju bolesti, šteti stoci i dizanju oluje i tuče kojima vještice udaraju na ljude, životinje i ljetinu. Uglavnom, čitavo prvo pitanje drugog dijela posvećeno je vrstama čarolija. Drugo pitanje drugog dijela obrađuje temu kako se efikasno boriti protiv vještica i kako uklanjati efekte tih čarolija uz iscrpan popis lijekova protiv istih.

Treći, pak, dio daje upute za crkvene i svjetovne sudove kako voditi sam postupak suđenja vješticama i svim ostalim hereticima. U njemu se raspravlja tko je podesan sudac za takav proces, koliki je broj svjedoka, kako se ispituju svjedoci i optuženici, kako uhititi osumnjičenog, o obrani i radu branitelja. Najbrutalniji je dio trećeg dijela onaj u kojem se govori o ispitivanju pod mučenjem te na koje se sve načine može otkriti je li optužena

²¹ BAYER, Vladimir (1982)

vještica. Završava se s više kraćih rasprava o presudi, kako se određuje, kako se ima izvršiti i varijante presuda za razne zločine.

U samoj teološkoj osnovi, oni u svojoj knjizi ne donose nešto novo što već nije prije rečeno, teologija toga vremena bila je čvrsto postavljena i poznata. No novitet koji će vrlo brzo uzeti maha jest da se **maleficijima (zločinjenjima)** uglavnom i pretežito bave žene (što se i vidi iz genitiva **maleficarum**, koji dolazi od **malefica** što je ženski rod, a ne **maleficus**, kako bi odgovarao muški rod u latinskom jeziku) što je izazvalo okretanje progonima većinom žena i izazvalo ogromnu mizoginiju (ženomrštvo) koje je uslijedilo.

Od drugih zanimljivosti vezanih uz knjigu, interesantno je da su Institoris i Sprenger i dalje manipulirali njome. Naime, dali su je 1487. godine kolonjskom (kelnskom, u gradu Kölnu u Njemačkoj) Sveučilištu teologije na afirmaciju. No Sveučilište ne samo da je nije odobrilo, već ju je osudilo kao neetičnu i ilegalnu. No, Institorisa to nije spriječilo da falsificira kolonjsku afirmaciju i stavi je u sljedeća izdanja "Malleusa". Crkva ju je osudila i stavila na popis zabranjenih knjiga (Index librorum prohibitorum) 1490. godine. Svejedno, raširila se kao pošast i osnovni udžbenik inkvizitora diljem Europe. Između 1487. kad je prvi put izdana i 1520. godine objavljena je trinaest puta i zatim opet između 1574. i 1669. šesnaest puta (sveukupno 29 izdanja). Ta je knjiga doprla i do naših krajeva. Naime, kad su se crkveni sudovi odavno već maknuli od inkvizicije, ludilo lova na vještice zahvatilo je čitavu Europu pa tako i Hrvatsku. Svjetovni su sudovi procesuirali vještice po pravilima "Malleusa" kao da se radi o svakodnevnom zločinu poput krađe ili ubojstva. Većina tih sudaca i magistrata imalo je i svoj primjerak "Malleusa".

3. Hrvatska historiografija o povijesti progona i suđenja za vještičarstvo i herezu

3.1. Počeci hrvatske historiografije o vješticama - Bogoslav Šulek i Ivan Krstitelj Tkalčić

Prvi se u hrvatskoj historiografiji temom o suđenjima i progonima zbog čarobnjaštva, hereze i vještičarstva u Zagrebu i Hrvatskoj, neslužbeno uzevši zbog manjeg opsega, počeo baviti Bogoslav Šulek sa svoja dva članka iz 1874. godine objavljenim u "Viencu", "O vješticama u Hrvatskoj"²², a u kojima je priložio kronike belske župe i o vješticama spaljenim na njezinom području. No kao službenog prvog znanstvenika koji se sustavnije počeo baviti tom temom ipak moderna historiografija priznaje Ivana Krstitelja Tkalčića. Tkalčić čitavu kroniku belske župe koju je Šulek obradio i objavio, i sam obrađuje i ne znajući da ju je već netko prije njega objavio. Prva Tkalčićeva studija o vješticama pod nazivom "Parnice proti vješticama u Hrvatskoj"²³ pročitana je na redovnoj sjednici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 22. listopada 1890. godine²⁴, a izdana godinu dana kasnije u "Radu" JAZU (knj. 103), 1891. godine.

Godinu dana kasnije Tkalčić izdaje i niz originalnih izvora na kojima je svoju studiju i pisao (objavljeni u "Starinama", knjiga XXV).²⁵ Preciznije, objavljuje 35 izvora datiranih između 1360. i 1758. godine koje je pronašao u arhivima i sudskim zapisnicima. No Tkalčić je za nas danas poprilično problematičan kad se proučavaju njegove osobne interpretacije koje često, po nekima, znaju odavati određenu dozu povijesne neupućenosti te mogu ponekad navesti na netočne zaključke.²⁶ Recimo, neki od poznatijih dokumenata koji su bitno utjecali na povijest i povijesni razvoj procesa u čitavoj Europi, Tkalčiću nisu bili baš najjasniji.²⁷ Kao, na primjer, bulu "Summis desiderantes affectibus" ("Žarko želeći") pape Inocenta VIII. iz 1484. godine koja je omogućila rad Institorisa i Sprengera i potaknula ozakonivši sva suđenja, Tkalčić komentira ovako: "Istom kada je na zahtjev njemačkih inkviziturah krivovjerstva izašla na 4. decembra 1484. bulla Innocenta VIII. *Summis desiderantes affectibus*, koja je doduše **parnice proti vješticama u stanovite granice svela, al ih niti je odobrila niti**

²² ŠULEK, Bogoslav (1874)

²³ TKALČIĆ, Ivan Krstitelj (1891)

²⁴ ČIČA, Zoran (2002) Str. 49

²⁵ TKALČIĆ, Ivan Krstitelj (1892)

²⁶ BAYER, Vladimir (1982) Str. 12

²⁷ Isto. Str. 12

izazvala (...)".²⁸ No činjenica jest, kako sam već prije naveo, da je tom bulom Inocentije III. dao Sprengeru i Institorisu slobodne ruke za inkviziciju i progone, a tekst te bule bio je objavljen i u skoro svakom izdanju "Malleusa" kao njegovo najjače opravdanje i podloga. Povrh svega, donio je donekle pogrešan zaključak glede "ukinuća" progona pod Marijom Terezijom: "Ako je i poslije ovoga saborskoga članka u nas i bilo kakovih parnicah proti vješticama, smrtna osuda za stalno na carskom dvoru potvrđena nije bila; jer nakon dvih godina iza toga t. j. 1758. bio je **kraljevskim odpisom zabranjen svaki progon vještich**"²⁹, i tim učinjen svršetak onomu ogavnomu bjesnilu, usljed kojega su hiljade i hiljade a mnogo i nevine čeljadi razne dobi i staleža žrtvom lomače postale".³⁰

Činjenica jest da ih ona nije ukinula, već je samo promijenila način suđenja unoseći mnoge dodatke na postojeće zakone³¹, a što je utjecalo na jenjavanje samih progona, što nije doslovno isto, iako se tako, površno gledano, i može shvatiti. Na kraju, vidi se da je i ponešto pristran, pa ignorirajući povijest progona protiv vještica i njeno crkveno porijeklo³², u zaključku svoga rada izjavljuje sljedeću rečenicu: "(...) da je, kako rekoh, u to doba pravedniji i čovječniji bio sudbeni postupak, pa da su to zakučasto i neriešeno pitanje o čarobiji prepustili **svećenstvu**³³, liečničtvu i prirodoslovcem – ovi bi ga doista spram čovječanstvu dostojnije i častnije bili riešili, nego su ga riešili pravnici, držeći se samo strogo nikakvim znanjem neopravdanoga mrtvoga slova zakona!"³⁴.

Ivan Krstitelj Tkalčić, ipak je bez sumnje neprijeporno zaslužan za lociranje prvih spisa i bilježaka progona te zakona koji su činili pravnu podlogu procesima u Zagrebu i okolici pa ga stoga i uzimamo službeno kao **oca hrvatske vještichke povjestice**³⁵.

²⁸ **TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1891) - „moje grafičko podebljanje radi isticanja, op. a.

²⁹ moje grafičko podebljanje radi isticanja, op. a.

³⁰ **TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1891) Str. 115. Navodi i u fusnoti članak VI. iz "De processu magiae", no krivo ga interpretira.

³¹ Zakonik "Theresiana" - više o tome na Str. 33 - 36 ovog rada

³² Str. 9 - 13 ovog rada.

³³ moje grafičko podebljanje radi isticanja, op. a.

³⁴ **TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1891) Str. 116. – istaknuto i u **BAYER**, Vladimir (1982) Str. 13. Ta izjava je povijesno netočna s obzirom da znamo da su procesi protiv hereze i čarobnjaštva potekli iz crkvenih krugova

³⁵ Tu mu zaslugu pripisuje i **BAYER**, Vladimir (1982) Str. 8. kao i drugi stručnjaci.

3.2. Tkalčićevi nasljednici - Ivan Bojničić, Emilij Laszowski, Viktor Kučinić i drugi

Nakon Tkalčića mnogi su još objavljivali originalne tekstove tih dokumenata i zapisa sa suđenja, no većina se zadržavala samo na tome da objavi izvor, ne da ga i interpretira i analizira.³⁶ Ivan Bojničić, arhivar i ravnatelj Zemaljskog arhiva u Zagrebu, objavio je priličan broj isprava (za 77 slučajeva vještica) u "Vjesniku kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva".³⁷ U istom su časopisu slične dokumente objavili i Emilij Laszowski (48), Fritz Byloff (17), Johann Weikhard Valvasor (16), Rudolf Horvat (7), Vjekoslav Noršić (4), Rudolf Strohal (2), Vjekoslav Celestin (1), Ljudevit Ivančan (1) i August Dimitz (1).³⁸

No većina je njih objavljivala originalne izvore bez ulaženja u dublje znanstveno istraživanje. Eventualno bi citirali Tkalčićeve postavke ili su pak držali da su većina tih ljudi, osuđenih za svoje "zločine", sami vjerovali u to (recimo, Laszowski). Ni Bojničić, idući tragom Tkalčića, ne daje važnu ulogu "Malleusu" i buli "Summis desiderantes...", već istom putanjom osuđuje pravnike kao i Tkalčić. Također s obzirom, na još relativnu neistraženost područja, mnogi su donosili i ne toliko točne zaključke, primjerice Laszowski: "Vidimo jasno da su naši pradjedovi daleko pametniji bili od kulturnijeg zapada i sjevera, jer od XV. – XVII. vijeka gotovo nema nikakvih progona vještica u Hrvatskoj."³⁹ A većina njih koji su se bavili tom temom, slijede Tkalčića u zaključku o Mariji Tereziji i ukidanju progona, o kojem sam već govorio. Tek će Bayer pedesetak godina kasnije ispraviti tu tezu objavom "Theresiane" i raspravom o tome na više mjesta u svojoj knjizi.⁴⁰ No, Tkalčić je, ako ništa drugo, pokrenuo zanimanje za tu temu i udario temelje proučavanju ovog fenomena koji je odnio mnoge živote u čitavoj Europi, ali i na ovim prostorima, te je stoga ušao ipak u anale kao prvi koji se ozbiljnije počeo baviti tom temom u Hrvatskoj.

Krajem tridesetih godina dvadesetog stoljeća tom temom počeo se baviti i, čini se laik⁴¹, Viktor Kučinić. On je ostao poznat u historiografiji po nekolicini svojih kraćih djela kao što

³⁶ Tako misli i **BAYER**, Vladimir (1982) Str. 8.

³⁷ **BOJNIČIĆ**, Ivan (1915)

³⁸ Popisi osoba koju su objavljivale izvore i broj vještičkih slučajeva po objavljivaču po: **KUČINIĆ**, Viktor (1940), srpanj, Str. 217. i **BAYER**, Vladimir (1982) Str. 11 – 12.

³⁹ **LASZOWSKI**, Emil (1914) Str. 198. - a samo je u Zagrebu i okolici u tom razmaku osuđeno i spaljeno više desetaka osoba (op. a.)

⁴⁰ **BAYER**, Vladimir (1982)

⁴¹ Povijesni kuriozitet:: u reklamnom prostoru Revije Zagreb u svakom je broju išao oglas: "Viktor Kučinić, prije: A. Maruzzi nasljednici; Limarska i vodovodna radionica, skladište armature i vodovodnoga uređaja,

su "Veronika Desinićka u svjetlu historije" (Jugoslavenska štampa, Zagreb, 1939), "Orgije vještica na Kleku" objavljenih u Novostima 1939. (Novosti 33/355:29-29), te svojoj opsežnoj studiji/članku u nastavcima, objavljenoj pod nazivom "Czoperniczki Czeh" između 1940. i 1941. godine u Reviji društva Zagrepčana "Zagreb" (Kučinić, Viktor. 1940. i 1941. Članak/studija, – godište 1940. (ožujak 79-90, travanj 118-126, svibanj 156-68, lipanj 194-199, srpanj 215-229, kolovoz 255-266, rujanj 293-304, listopad-studenj 328-340, prosinac 387-397) i godište 1941. (siječanj-veljača 8-16, ožujak 65-76, travanj-svibanj 109-122, lipanj-srpanj 168-175)).⁴²

Ovaj posljednji, vrlo opsežni rad, s originalnom idejom tablice, svojevrsnog (kako ga je sam autor nazvao) "Vještichkog shematizma" s podacima osuđenih prema izvorima, koji je zaokruživao kompletan rad i Tkalčića i njegovih nasljednika, Bojničića, Laszowskog i drugih, očito je ostao neprepoznat od kasnije historiografije. Moja je pretpostavka da se tu dogodio povijesni gaf zbog godina u kojima su brojevi tog časopisa tiskani (početak Nezavisne Države Hrvatske – u jednom od brojeva gdje je objavljen jedan dio članka, objavljen je i proglas narodu s popratnom slikom dr. Ante Pavelića)⁴³, te da su kasnije jednostavno ti materijali bili neko vrijeme proskribirani pa i nedostupni za znanstvenu uporabu.

"Orgije vještica na Kleku" doduše spominje Zoran Čiča u svome modernom radu "Vilenica i vilenjak" iz 2002.⁴⁴, ali Kučinića većinom obavija veo šutnje, što je vrlo nepravedno, jer "Czoperniczki Czeh" je vrlo kvalitetna i dosljedna studija koja je i na zabavan publicistički i na ozbiljan (znanstveniji) način sakupila sve onovremeno (1940. i 1941.) znanje o povijesti progona i vještichkih procesa u Zagrebu i okolici. Od Kučinića sam, kako ću kasnije objasniti, i preuzeo, te proširio ideju o sustavnoj statistichkoj tablici s pokušajem popisivanja svih procesuiranih žena i muškaraca između 1360. i 1758. godine u Zagrebu i okolici.

3.3. Poslijeratna historiografija o vještichkama - Lujo Thaller, Vladimir Bayer, Vladimir Deduš

Zagreb, Ilica 42, telefon 23-719" Znači, čini se da je Kučinić bio limar, koji se družio s pripadnicima Braće Hrvatskog zmaja i dijelio interese s njima.

⁴² Ne navodim reference jer su već u tekstu zapisane.

⁴³ Revija "Zagreb", svibanj 1940.

⁴⁴ ČIČA, Zoran (2002)

Nakon Kučinića historiografija o progonima dobiva malo čudan, ali vremenski shvatljiv obrat. Naime, završetkom Drugog svjetskog rata, ideologija mijenja svjetonazor u svim aspektima života, pa tako i znanstvenim. Prvi se na vještice osvrće dr. Lujo Thaller 1947. godine⁴⁵, koji u vješticama vidi zametak revolucije, otpor onog vremena ondašnjem društvenom poretku. Naravno, sami progoni gledani iz te marksističke vizure postaju progoni vladajućih, buržoaskih klasa protiv, radničke i seljačke, potlačene klase. Također, Thaller dodiruje i pitanje emancipacije žena u društvu, smatrajući da su tek progoni bili okončani usponom jedne moćne žene (Marije Terezije) na vlast (čini se zanemarujući činjenicu monarhističkog ustroja te vlasti). I da je u stvari, taj eventualni ženski pokret vještica bio čin revolta, protiv terora muške prevlasti u društvu, "na čijem su braniku stajali fanatični, bolesne mašte, redovnici".⁴⁶

Tako dolazim i do jednog od najvećih istraživača u Hrvatskoj dosad uopće, koji je ostavio ogroman trag i prvi od hrvatskih autora napisao kapitalno djelo o progonima vještica u Europi i Hrvatskoj. Riječ je o pravniku Vladimiru Bayeru, autoru "Ugovora s đavlom" (prvo izdanje 1952. godine), izdanog u tri izdanja (1952., 1969. i 1982.). U svojoj knjizi na osamsto stranica Bayer prikazuje povijest magije, čarobnjaštva progona. Od antike, ranog i razvijenog srednjeg vijeka, do inkvizicije i modernih vremena. Prolazi mnoge europske slučajeve progona, inkvizitore, knjige i ostalo u prvome dijelu pod nazivom "Historijski razvoj progona čarobnjaka u Europi". U drugom dijelu, bitnom za hrvatsku povijest, u istoimenoj cjelini, osvrće se na procese protiv čarobnjaka u Hrvatskoj. Tu prolazi povijest progona do XVII. stoljeća, razdoblje najvećih progona i prestanak i jenjavanje progona na našim prostorima. Zatim, u trećoj cjelini slijede papinske odredbe, pa izvodi iz literature i zakona i propisa u europskom srednjem i ranom novom vijeku. Zatim prelazi na presude inkvizicije i presude svjetovnih sudova i na procese svjetovnih sudova uopće. Treću cjelinu zaključuje izvodom iz djela Fridrika Speea "Oprez kod kaznenog suđenja", a pod naslovom "Mišljenje jednog trijeznog i poštenog čovjeka onoga vremena". Slijedi četvrti dio o dokumentima o progonu čarobnjaka u Hrvatskoj. Ta se cjelina dijeli na dokumente o progonu čarobnjaka u Hrvatskoj od najstarijih vremena do početka XVII. stoljeća i na dokumente iz razdoblja velikih progona čarobnjaka u Hrvatskoj.

⁴⁵ THALLER, Lujo (1947)

⁴⁶ Isto.

Bayerov "Ugovor" u svakom je slučaju veliko djelo, iako je zbog širine područja i raslojavanja i na europsku i na hrvatsku povijest tematike žrtvovao detaljnost i povjesničarsku pedantnost izvora, navoda i propitivanja. Također, povremeno u duhu vremena⁴⁷, žrtvuje i "sine ira et studio" načelo bivajući odveć subjektivan u nekim opisima prema Crkvi. No kako je bio vrstan pravnik i profesor kaznenog prava, ovo je djelo ipak jedno od najopširnijih i najbolje objašnjenih (sa zakonske strane) djela dosad o ovoj tematici i problematici.

Iste je, 1952. godine, kad i prvo izdanje Bayerova "Ugovora s đavlom", zanimljivo, nastala još jedna knjiga o vješticama. Riječ je o knjizi profesora Vladimira Deduša "Istina o vješticama".⁴⁸ To je omanje djelo od sto stranica, koje slično kao i Bayer, no šturije, prepričava priču o "praznovjerju" prije kršćanstva, o Rimu, o Katoličkoj crkvi u srednjem vijeku, inkviziciji, skolastici i odnosu teologije prema čarobnjaštvu, naravno, nezaobilazno i o knjizi "Malleus maleficarum" (u Deduša naslova prevedenog kao "Kladivo vještica"⁴⁹) zatim o Reformaciji i protestantizmu, progonu vještica od XVI. do XVII. stoljeća općenito i Europi, španjolskoj inkviziciji, da bi se tek posljednjih petnaest stranica posvetio progonima vještica u Hrvatskoj, no bez neke znanstvene inovacije, čak i dalje pod nekim Tkalčićevim nedosljednostima kojih se i njegovi nasljednici, kako je prije u ovome tekstu navedeno, nisu riješili, sve do Bayera. Uglavnom, ova je knjižica više publicistički pregled i zanimljivo štivo za opću sliku i predodžbu o progonima, nego li iole ozbiljnije znanstveno štivo.

U takvom je tonu napisana i knjiga "Đavlu zapisane – O vješticama u Zagrebu i Hrvatskoj"⁵⁰, autora Tomislava Hruškovca. No ovdje se čini da je došlo do jedne čudne pojave. Naime, čini mi se da se autor, biolog po struci i priučeni novinar i publicist, u potpunosti priklonio novinarskom stilu i nigdje ne navodi svoje izvore i literaturu, već u nizu odlomaka priča priče, najčešće izvučene od Tkalčića, Kučinića⁵¹, Bayera i drugih, obojene jakim povijesnim zagrebačkim dijalektom, što je jedna od pozitivnijih strana ove knjige, jer je autor barem na kraju sastavio i solidan rječnik nepoznatih starih zagrebačkih izraza i riječi na petnaestak stranica.⁵²

⁴⁷ Ideološkog mnijenja poratne Jugoslavije, op.a.

⁴⁸ DEDUŠ, Vladimir (1952)

⁴⁹ Isto. Str. 45

⁵⁰ HRUŠKOVEC, Tomislav (1998)

⁵¹ Čini se da mu je s obzirom na godinu pisanja knjige bio dostupan zbog novih političkih okolnosti u Hrvatskoj, op.a.

⁵² HRUŠKOVEC, Tomislav (1998) Str. 161 – 175.

Kao posljednjeg od autora koji su mi poznati da su se bavili ili barem doticali temu progona vještica u Hrvatskoj ili historiografiju o toj temi, navodim Zorana Čiču, etnologa, koji se ovom temom donekle pozabavio u svojoj knjizi "Vilenica i vilenjak – Sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica"⁵³, te u svom magistarskom radu "Vještina vještica: Corpus delicti hrvatskih vještica".⁵⁴ No oba njegova djela nisu ostavila velik značaj za povijest, njega više zanima etnološka podloga kulta, pogotovo u kasnijoj knjizi, a najveći značaj ima stoga što je kao nov, moderni autor popisao mnoge hrvatske znanstvenike, profesionalne i laičke koji su se doticali ove problematike s validnim referencama, a koje sam sve naveo nešto prije u ovoj cjelini ovoga rada, što mi je uvelike pomoglo u istraživanju.

Možemo se nadati da će ovaj niz vrlo brzo naći svoje nastavljače, kako bi se konačno usustavili svi izvori i prijevodi, svi dokumenti i sve povijesne činjenice kao i statistika o progonima vještica i čarobnjaka u Hrvatskoj u srednjem i ranom novom vijeku, kako bi i šira, ali i znanstvena javnost konačno imala detaljan uvid što se uistinu događalo u ovom zanimljivom, ali krvavom dijelu hrvatske kulturne i pravne povijesti, te mikropovijestima malih, običnih ljudi na čije su sudbine i živote ovakvi progoni i procesi prije svega stubokom djelovali.

⁵³ ČIČA, Zoran (2002)

⁵⁴ ČIČA, Zoran (1995)

4. Povijesne, običajne i pravne podloge procesa

U ovom ću poglavlju proći kroz neke povijesne običajne i pravne činjenice, odluke, objave i zakone koje su odlučivali o razvoju procesa protiv čarobnjaštva i hereza te vještičarenja u Hrvatskoj pa tako i u Zagrebu i njegovoj okolini. U većini ću slučajeva navesti i originalni tekst o kojem je riječ, njegov prijevod te komentar koji se odnosi kako na dodatne činjenice vezane uz nj, tako i kao svojevrsnu repliku na neka starija historiografska mišljenja i komentare tih činjenica.

I. Pismo grofa Hermana Celjskog, bana Slavonije županu i plemićkim sucima Zagrebačke županije kojima naređuje strog progon vještica. 24. rujna 1432. godine.⁵⁵

Prijevod teksta:

Herman, grof Celjski i zagorski itd., ban kraljevine Slavonije. Vjernima našim županu i plemićkim sucima zagrebačke županije pozdrav i ljubav.

Lično su mi se potuzili mnogi plemići te županije, a naročito kruga Moravče, da su se u spomenutom okrugu Moravče razmnožile neke proklete žene čarobnice i trovateljice, pa se isti plemići boje da bi mogli dospjeti u opasnost i sablazan. Zbog toga smo zamoljeni od strane tih plemića da im se udostojimo u tome na zgodan način pomoći. Pa jer hoćemo da se iz svijeta živućih izbriše i korjenito istrijebi spomen sviju zločinaca i štetočina, naročito pak rečenih žena vračara i trovateljica, zato tražimo od vas poštovanih i ozbiljno vam preporučamo da morate posvuda i bilo na ma čijim imanjima tragati za spomenutim ženama, vračarama, naime i trovateljicama, te ih, nakon što o njima utvrdite pravu istinu, kažnjavati zaslužanim i uobičajenim kaznama i ništa drugo u spomenutim stvarima ne smijete raditi, nego prema onome što su zaslužile.

Dano u našoj tvrđi Samoboru, četvrtoga dana neposredno pred praznik blaženoga Mihajla arhandela godine gospodnje 1432.

⁵⁵ BAYER, Vladimir (1982). Str. 526. izvor: latinski jezik, objavio TKALČIĆ, I. K. Vjesnik arhiva VI, str. 78. Original u Arhivu HAZU.

M. p. (Po vlastitom naređenju gospodina grofa)

Komentar:

Ovo je klasičan primjer više usporednih događaja koji su kako na našim prostorima tako i u Europi izazivali hysteriju i krvave progone. A ovdje grof Celjski jasno pokazuje svoje bansko pravo da uputi suce, magistrante i plemiće pod sobom u zakonsku proceduru kako bi se riješio problem "vještica". No može se pretpostaviti da ta su te "*neke proklete žene čarobnice i trovateljice*" ili narodne, seoske travarice upale kao trn u oko nekog lokalnog župnika ili pak tipični slučajevi seoske ljubomore među obiteljima gdje je koja žena kojoj drugog "zacoprana" muža, ljetinu ili štogod drugog. Ovo je pismo ipak lijep primjer do kuda takve glasine ili crkveno zatiranje narodne medicine mogu dovesti, kada se i do instance bana podiže takvo pitanje. Grof Herman Celjski naređuje da se spomenuti subjekti rečenih radnji pronađu kako bi im se presudilo "*prema onome što su zaslužile*". A ta je presuda, kako znamo, u velikoj većini slučajeva bila lomača, vješanje ili štogod drugo, ali skoro uvijek smrt u svakom slučaju.

II. Odluka provincijalne crkvene sinode, održane u Trnavi 1. kolovoza 1611. godine, o obaveznom propovijedanju protiv čarobnjaštva (cap. III, n. IV.)⁵⁶

Originalni tekst:

Incantationes, magiae, divinationes, sortilegia, cheiromantiaem, superstitiosae curationes infirmitatum ac vulnerum per verba ac signa occulta certo tempore ac loco facta, crebro pro concione reprehendantur. Et si qui huiusmodi maleficiis irretiti intelligantur, de iis episcopum mature admoneat parochus.

Prijevod teksta:

Čaranja, vračanja, gatanja, proricanja i supersticiozna vidanja bolesti i rana tajnim riječima i znacima izvršenim u određeno vrijeme i na određenom mjestu, imaju se opetovano

⁵⁶ BAYER, Vladimir (1982). Str. 542 – 543. – izvor: - latinski jezik, Constitutiones synodales ecclesiae zagrabienensis, Zagrabiae, 1805., pag. 29.

žigosati pred sabranim narodom. A ako se opazi da su neki upleteni u takva čarobnjaštva, na njih neka župnik hitno upozori biskupa.

Komentar:

Tkalčić je u svojem prvom djelu⁵⁷ ovim izvorom objasnio kako se "u svih ovdje spomenutih vještičkih parnicah neima ni najmanjega traga, da bi se naša domaća duhovna vlast, baš ni toliko, koliko je pod noktom crna, uplitala bila u progonstvo vještica". Na sinodi u Trnavi u ime zagrebačke dijeceze bili su nazočni biskup Šimun Bratulić i Gjuro Otačić, kanonik i arhiđakon zagrebački. No, Tkalčić je očito zaboravio da se Crkva više i nije trebala u 17. stoljeću uplitati u progone kada su od nje već odavno bili potaknuti i u punom jeku prebačeni u ruke daleko učinkovitijih svjetovnih sudova. Inkvizicija je pokrenula prve progone, uspostavila sustav torture, napisala udžbenik ("Malleus"), a onda se pobrinula da se sve to proslijedi svjetovnim vlastima. Na žalost, hvalevrijedan Tkalčićev pokušaj da opravda Crkvu i da joj opere pilatovski zaprljane ruke, današnjem povjesničaru je i više nego smiješan. Ova odluka sinode, samo će još više potaknuti progone, jer ono što je za Crkvu "tek osuda s propovjedaonice", svjetovnim institucijama postaje vrlo ozbiljna stvar, pogotovo kad je riječ o "žigosanju (verbalnom, op. D. V.) pred sabranim narodom" koji je vrlo bogobožan i sluša što njegovi duhovni učitelji imaju reći. Pa tako slijedi i potvrda u prilog mojoj tezi, a protivno Tkalčićevoj, koja se jasno vidi u zaključku hrvatskog sabora održanog netom nekoliko mjeseci kasnije.

III. Zaključak hrvatskog sabora od 25. listopada 1611. godine kojim prihvaća sve odluke provincijalne crkvene sinode u Trnavi održane 1. kolovoza 1611. godine⁵⁸

Originalni tekst:

Ex Articulis D.D. SS. et OO. Croatiae et Slavoniae regnorum in generali ipsorum congregatione ex edicto III. D. Comitum Thomae Erdödy de Monyorókerék etc. bani in civitate regia Montis Graecensis 25. mensis Octobris anno 1611, celebrata, conclusis:

Reverendissimus D. Petrus Domitrovich electus episcopus ecclesiae zagrabiensis Constitutiones modernaе synodi Tyrnaviensis SS. et OO. regni solemniter presentavit, quas

⁵⁷ TKALČIĆ, I. K. (1891) Str. 90.

⁵⁸ BAYER, Vladimir (1982). Str. 543. – izvor: - latinski jezik, Constitutiones synodales ecclesiae zagrabiensis, Zagrabiae, 1805., pag. 35, nota.

iidem SS. et OO. regni tamquam obsequentissimi matris ecclesiae filii benevole acceptarunt. Lecta per Stephanum Pattachich Vice Proto-Notarium regni, m. p. L. S. regni Sclauoniae. – Const. synod. I. c. pag. 35.

Prijevod teksta:

Iz zakonskih članaka gospode staleža i redova kraljevina Hrvatske i Slavonije, zaključenih na njihovu saboru, koji je po sazivu presvijetloga gospodina grofa Tome Erdödyja od Monyorokereka i t. d., bana, održan u kraljevskom gradu na Gričkome Brdu dvadeset i petog (dana) mjeseca listopada godine 1611. i zaključeno:

Prečasni gospodin Petar Domitrović, izabrani biskup crkve zagrebačke, predložio je svečano staležima i redovima kraljevine zaključke najnovije sinode trnavske, koje su isti staleži i redovi, kao najpokorniji sinovi matere crkve, dobrohotno prihvatili.

Pročitao Stjepan Patačić, zamjenik protonotara kraljevstva: Isti vlastoručno.

Mjesto pečata kraljevine Slavonije

Komentar:

Tkalčić i dalje i nakon što spominje taj izvor⁵⁹, dosljedno brani Crkvu, tvrdeći: "Prema tomu zaključku dužnost je samo svećenstva bila govoriti sa propovjedaonice proti sujevjerju i tim ga triebiti, a one, koji bi se o njem ogriješili ili tvrdovrati bili, dojaviti biskupu ili duhovnoj vlasti; ali ne da ih ona sudbeno progoni i svjetskom sudu za dalnji progon izruči, već samo crkvenim kaznama "poenas poenitentiales", kao: postom, pokorom ili izobćenjem proti njim postupa." A nešto dalje u tekstu⁶⁰ govori i da je svjetovna vlast uporna i kako joj Crkva nikako ne može objasniti da su ta čaranja luda i smiješna.

Komentirao bih, kako Tkalčiću na samome kraju 19. stoljeća nije jasno, da je samo dva stoljeća prije njega, u potpuno od Crkve indoktriniranom zapadnom krugu, kojem je i Zagreb pripadao, razmišljanje svjetovne i crkvene vlasti vrlo slično. I da svjetovna vlast reagira običajnim pravom ili donesenim odlukama u koje su duboko inkorporirani stavovi Katoličke crkve i kao takvi su neodvojivi. Stoga mislim da se na ova dva primjera vrlo jasno može vidjeti kako je jedna crkvena odluka, translatirana u svjetovnu već nekoliko mjeseci poslije i

⁵⁹ **TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1891) Str. 91.

⁶⁰ **Isto**. Str. 92.

odmah odobrena od hrvatskog sabora kao svjetovna. Time će se itekako udariti temelji daljnjih progona koji će svoj zenit doživjeti samo sedamdesetak godina kasnije.

IV. Zakonski članak hrvatskog sabora o progonu vještica – između 1609. i 1625 (1635.?) godine⁶¹

Originalni tekst:

Articulus 10.

Praeterea statutur, ut strigas, sagas et veneficas, ubivis in hoc regno degentes et repertas, incolae eorumdem locurum libere captivare et ad dominum eorum terrestrem deducere, qui easdem sub amissione patibularium pro demerito punire possint ac valeant. (Act. Gen. Congreg. an. 1609 – 1635. Art X. – Jura Regni C. D. S. II. pag. 70.)

Prijevod teksta:

Članak 10.

Osim toga se određuje da vještice, čarobnice i trovateljice, gdje god one u ovom kraljevstvu živjele i bile pronađene, stanovnici tih mjesta mogu i trebaju slobodno hvatati i dovoditi njihovom zemljišnom gospodaru koji ih pod prijetnjom gubitka prava mača, mora po zaslugi kazniti.

Komentar:

Ovaj zakonski članak pokazuje da je i dvije godine prije pa i poslije crkvene sinode u Trnavi, bila već uobičajena praksa lova na vještice. Svatko tko je imao pravo živjeti u naseljenom mjestu, imao je i pravo tražiti i hvatati vještice, te ih uručiti vlastelinu kojem pripada zemlja na kojem su nađene. On je naravno imao "ius gladii", odnosno "pravo mača" – da sudi i presuđuje onima koji čine ili su činili neko zlo. Pod pravom mača su se, naravno,

⁶¹ BAYER, Vladimir (1982). Str. 546. – izvor: latinski jezik, KUKULJEVIĆ, I.: Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae Pars II (Zagrabiae, s. a.) pag. 70.

podrazumijevale i smrtne kazne. Ako vlastelin ne bi koristio to pravo (koje je dakle bilo i obveza) kad se smatralo da bi trebao to činiti, mogao ga je i izgubiti.

Prema tome vrlo jasno vidimo da ako je duhovna vlast nekoga javno prokazala s propovjedaonice, bilo tko je već ispred teritorija crkve mogao privesti prokazanu osobu i predati je svome gospodaru na suđenje. To dvoje Tkalčić nije povezivao, što znači da je bio pristran i neobjektivan, apologetski se odnoseći prema povezanosti Crkve i svjetovnih sudova.

Čiča⁶², pak, pretpostavlja da su već sami Bratulić i Otavčić, odmah nakon povratka iz Trnave ubrzali provođenje odluke hrvatskog sabora da se odluka sinode iz Trnave potvrdi. Čiča ispravno zaključuje da su takvi javni istupi propovjednika samo pojačavali i potpirivali histeriju koja će uskoro buknuti i kulminirati krajem 17. stoljeća.

V. Ferdinandeja⁶³ - "Forma processus iudicii criminalis seu Praxis criminalis" – zakonik o kaznenom postupku kralja Ferdinanda III. (1637. – 1657.) za Donju Austriju, datiranog 30. prosinca 1656. (u narodu zvan Ferdinandeja)

Prijevod teksta bitnijih članaka:

Član 60.

O čarobnjaštvu

Tko se bavi čarobnjaštvom, treba ga sudski kazniti.

§ 1. Osnovi sumnje dovoljni za otvaranje istrage uglavnom su ovi:

Osnovi sumnje za otvaranje istrage

Prvo: Ako čarobnjak ili vještica druge oda i navede njihova imena te iznese vjerojatne predmnijeve (*protiv njih*).

⁶² ČIČA, Zoran(2002) Str. 51.

⁶³ BAYER, Vladimir (1982) Str. 561– 567.

Drugo: Ako se na neku osobu općenito sumnja, da škodi ljudima i stoci, a postoji i šteta i sama je osoba takva, da se tako nešto o njoj može predmnijevati.

Treće: Ako različiti ljudi, koji nisu sumnjivi, tvrde, da se ona bavi nedozvoljenim umijećima i gatanjem.

Zatvaranje sumnjivih osoba

§ 2. Kada se, prema tome, istragom otkrije, da zločin, šteta i ostale okolnosti, zbog kojih je neka osoba bila sumnjičava, zaista postoje, sudac može sumnjivu osobu zatvoriti. Ujedno se treba pridržavati sljedećega:

Prvo. Da, što je je moguće prije, kada (*sumnjivu osobu*) zatvori, pretraži njezinu odjeću, kuću i stan, i da se pobrine, da se pregleda, nema li ona kod sebe ili u svojoj blizini kakve čarobnjačke predmete kao na primjer: ulje, masti, škodljive praške, lonce pune kukaca, ljudske kosti, čarobne svjetiljke i voštanice, slike probodne iglama, hostije, kristale, gatačka ogledala, listove papira koji sadrže ugovor s demonom, knjige o čarobnjačkim umijećima i slično.

Drugo. Ako takve stvari pronađe, može dalje postupati i pobrinuti se, da krvnik pomno pregleda i pretraži tijelo (*okrivljene osobe*), nema li na tijelu na skrivenom mjestu tajne predmete ili kakve druge prave demonske znakove.

Osnove sumnje dovoljne za mučenje

§ 3.

Prvo. Kada se takve stvari ili znakovi pronađu u kući ili na tijelu.

Drugo. Kada postoji dokaz da se (*okrivljena osoba*) drugima ponudila da će ih učiti čarobnjaštvu.

Treće. Ili kad se nekome zaprijetila da će mu čarobnjaštvom učiniti zlo, pa ako se tome takvo zlo dogodi.

Četvrto. Ili ako se naročito družila s takvim čarobnjacima.

Peto. Ili je vršila takve sumnjive stvari, kretnje, riječi i čine, s kojima je spojeno čarobnjaštvo, pa je zbog toga inače sumnjiva.

Šesto. Ili ako se ta osoba po noći, u određeno vrijeme, ne može pronaći u kući, kojoj su vrata zaključana, a ne može se s druge strane dokazati, gdje je ona inače u to vrijeme bila.

Tada onaj, kome pripada sudbena vlast, nakon prethodno provedene istrage, ustanovljuje, je li prema izvršenom istraživanju proizlazi, da je sve stvarno tako, pa nakon što donese međutomnu presudu može pristupiti mučenju (*okrivljene osobe*) i pri tome se poslužiti ovim pitanjima

Pitanja (koja se okrivljenoj osobi postavljaju na mukama)

§ 4.

- 1) Nema li ugovor s demonom?
- 2) U kojem obliku (*je taj ugovor sklopljen*)?
- 3) Kada je sklopljen
- 4) Na koje vrijeme?
- 5) Je li sklopljen pismeno ili usmeno?
- 6) Na kojem mjestu?
- 7) S kojom namjerom i u kojoj prigodi?
- 8) Je li tko bio prisutan?
- 9) Gdje je ugovor ili kakav znak od njega ima?
- 10) Što ju je na to potaklo?
- 11) Je li vršila čarobnjačke čine?
- 12) Na koji način ili kako? Ovdje treba primijetiti, da treba dozvoliti, da najprije osoba sama govori i iskazuje, ako pak na iznesene sumnje ništa ne izjavi tada je treba ispitati prema svim okolnostima stvari.
- 13) Kojim je riječima ili djelima čarala? (Ako okrivljena osoba navede, da je nešto zakopala i spremila, što je dovodi u vezu s čarobnjaštvom, treba potražiti ne bi li se našlo.)
- 14) Koliko puta?
- 15) Na kojim mjestima?
- 16) Kada ili u koje vrijeme?
- 17) Prema kojoj osobi? (Imena različitih osoba treba pomno napismeno zabilježiti, da se može istraživati.)
- 18) Kome je čarobnjaštvom naškodila, kako teško?

19) Može li pomoći osobi, kojoj je čarobnjaštvom nanijela zlo? (Ovdje treba primijetiti da je dozvoljena samo ona pomoć, koja se može izvesti bez novog čarobnjaštva.)

20) Od koga je naučila čarobnjačko umijeće? Kako je do toga došlo? Nije li ona sama druge učila čarobnjaštvu? Koga? Kako? Pitati treba i drugo, na što možda ukazuju činjenice i njihove okolnosti.

Nakon što je izvršeno ispitivanje i dat iskaz neka onaj kome pripada sudbena vlast, što je moguće prije, svagdje istražuje, ne bi li se našli znakovi ili zakopane odnosno tajne stvari, te je li doista čarobnjaštvom nanoseno zlo ili šteta ljudima i stoci. Ne može se, naime vjerovati samome iskazu, koga stvarnost ne potkrepljuje.

Istraživanje hladnom vodom, kao nesigurna stvar, izvrgnuta mogućnosti prevare, ne smije se primijeniti.

Neka se prije i poslije iskaza dobro pazi, je li čarobnjaštvo skopčano sa svim događajima, za koje se tvrdi da su se zbili.

Isto tako, treba paziti postoji li izričit ugovor s demonom.

Ili, je li bez izričitog ugovora, od nekog naučila i vršila čarobnjaštvo, zato da time drugima škodi?

Ili, je li bez nanošenja štete, u svrhu zarade, ljudima gatala iz kristala, stakla, ogledala i sličnih predmeta?

Ili, je li se samo služila supersticioznim blagoslivljanjima?

Ili, je li znala ili mogla prenositi ljude na jarcu, plaštu ili lađama?

§ 5. Prema kakvoći svakog pojedinog kažnjivog djela treba odrediti i kaznu.

Konačna presuda

Zločin naime pravog čarobnjaštva zaslužuje kaznu smrti spaljivanjem bilo da se vrši po izričitom ili prešutnom ugovoru s demonom, pa se njime ljudima nanosi šteta, bilo da ga vrše oni čarobnjaci, koji se uz odricanje od kršćanske vjere, predaju demonu ili s njime spolno opće, premda inače svojim čarobnjačkim zlodjelima nikome nisu nanijeli štetu. Ipak ako postoje važne okolnosti i kada šteta nije teška, ta se kazna može ublažiti onima, koji se pokaju, time da im se prethodno odsiječe glava.

Gatari, oni koji se služe supersticioznim blagoslivljanjima i oni koji na jarcu jaše, mogu se, prema težini kažnjivog djela, kazniti odrublivanjem glave ili, kada šteta i okolnosti nisu

veoma teške, mogu se otpraviti s potpunim ili polovičnim brojem šiba (30, odnosno 15, op. a.)i ujedno protjerati iz pokrajine.

Neka ujedno poglavarstva svakog mjesta zasluženom kaznom kazne one, koji se služe takvim ljudima i umijećima.

Otegotne okolnosti

§ 6.

Prvo. Kaznu povećava mnogostruka i česta ponovljena zloća.

Drugo. Dugotrajno vršenje.

Treće. Nanesene velike štete, naročito siromasima, poglavarstvu, rođacima ili gospodarima.

Četvrto. Ako je netko više drugih zaveo na čarobnjaštvo.

Peto. Među čarobnjake ubrajaju se i oni, koji u svoje meso ušivaju svete hostije, da se učine neprodornim ili da ne mogu iskazivati u (*kaznenom postupku*).

Olakotne okolnosti

Nasuprot tome, pored gore navedenih općenito navedenih okolnosti, kaznu olakšava, ako se čarobnjak ili vještica istinski pokajao još prije nego što je bio/bila optužen/a ili zatvoren/a.

Komentar:

U originalu na njemačkom jeziku, kao zakonik za Donju Austriju, u Ugarskoj i Hrvatskoj i Slavoniji ovaj njemački zakonik dobio je običajnopravnu snagu tek prijevodom na latinski isusovca Szentyvanya, tiskanog 1687. godine. Tako je i na našim sudovima postao pisani dokument koji sadrži običajno pravo, a kojeg se kao običajnog prava imaju držati suci i magistrati pri presudama, te je kao takav uvršten 1697. u "Zbornik prava Ugarske i pripojenih zemalja ("Corpus iuris hungarici seu Decretum generale inclyti regni Hungariae partiumque eidem adnexarum)". Da se Ferdinandeja, odnosno njezin prijevod "Kriminalna praksa" koristio i u nas, vidi se po pozivanju na nju unutar sudskih spisa, a kad se i ne poziva na nju eksplicitno, vidi se u postupku da se držalo njezinih zakonskih odredaba. One su tako postale

zakonski temelj svih progona i suđenjima vješticama u Hrvatskoj i Slavoniji u XVII. i XVIII. stoljeću.⁶⁴

VI. Zakonski članak hrvatskog sabora od 26. ožujka 1756., god., donesen po naređenju carice Marije Terezije, prema kojemu se svaka izrečena osuda zbog zločina čarobnjaštva mora podnijeti carici na potvrdu⁶⁵

Prijevod teksta:

Član VI.

O postupku zbog čarobnjaštva

Prema premilostivom, pod danom 26. ožujka izdatom, cesarsko-kraljevskom naređenju zaključuje se:

U poglavarstvenim parnicama pokrenutim zbog zločinstva čarobnjaštva i vraćanja imade zakonita poglavarstva, doduše, na zakonit način i propisanim redom postupati protiv takvih zločinaca, koji budu uhvaćeni u području njihove nadležnosti, i donijeti osudu, ali ovu nemaju niukoliko izvršiti, nego je prije proglašenja, sa čitavim spisom postupka podnijeti Njegovoj Preuzvišenosti i, preko njega, Njenome posvećenom cesarsko-kraljevskom Veličanstvu, očekujući dalje milostivo kraljevsko rješenje.

Isto je premilostivo cesarsko-kraljevsko naređenje, radi znanja i vršenja, javno proglašeno.

Komentar:

Ovo je važan zakonski članak jer je u stvari značio prekretnicu u progonima zbog čarobnjaštva i vješticiarstva. Marija Terezija je itekako vjerovala u vještice, Đavla i magiju, ali je odlučila stati na kraj hysteriji i progonima nedužnih. Pa tako ovaj članak koji je po caričinoj naredbi donio hrvatski sabor, ustvari čini bitnu razliku u procesima. Sad lokalne vlasti mogu dići optužbu, voditi proces, ispitati sve i predložiti presudu. Ali Marija Terezija je ta koja odlučuje. I ta mala promjena je uvelike promijenila stvari. Jer da bi se došlo do Marije

⁶⁴ BAYER, Vladimir (1982). Str. 562..

⁶⁵ Isto. Str. 747. izvor: latinski jezik, objavio TKALČIĆ, I. K., Starine XXV, str. 101.

Terezije trebala je gomila birokracije, vremena i novca i više se nije moglo nekažnjeno progoniti koga se htjelo jer bi, ako bi optužba bila iznuđena ili napuhana, to itekako saznalo u ispitivanju carskih dvorskih liječnika i pravnika u Beču, kamo bi optužene trebali poslati. To se sve jako lijepo vidi na primjeru prvog takvog presedanskog slučaja u kojem je bila optužena Magdalena Logomer Herucina⁶⁶ iz Križevaca, a o čemu govori i sljedeće Caričino pismo hrvatskom banu Franji Nadasdyu.

VII. Osobno pismo Marije Terezije banu Hrvatske i Slavonije Franji Nadasdyu povodom procesa protiv križevačke vještice Herucine. – Beč, 9. lipnja 1758. godine⁶⁷

Originalni tekst pisma:

Maria Theresia Dei Gratia Romanorum Imperatrix: Germ., Hung., Bohem., Dalma., Croat., et Sclavoniae Regina; Archidux Austriae

Spectabilis, ac Magnifice Comes, Fidelis Nobis sincere Dilecte! In obsequium benignae ordinationis nostrae magistratus liberae, et regiae civitatis nostrae Crisiensis nobis himillime submitit processum judicarium contra Magdalenam Logomer, aliter Heruczina ex crimine magiae promotum, et per sententiam, definitivam conclusum. Quo in passu quandoquidem inter praecipuas gubernii nostri curas sit justitiae administratio summa porro nos etiam teneat sollicitudo, ut abominabilis superstitio, et praejudicia, qua ab ignorantia vel maxime promanant, abrogentur, finem igitur in hunc clementer resolvimus, ut in omnibus in Regnis etiam nostris Croatiae et Sclavoniae existentibus comitatibus, et jure gladii provisus dominiis in casu ejusmodi magiae, et veneficii delinquentes custodiae causa quidem capiantur, mox attamen, et quin processus intentetur, relatio cum indiciis quae capturae ansam praebent, Cancelariae nostrae Hungarico-Aulicae directe mittantur quae nobis illico de casu in casum propositionem factura est, ac demum, quod e re videbitur, dispositurae sumus.

Quod autem praedeclaratum specificum per antefatem civitatem Crisiensem submissum casum attinet, clementer volumus, ut praelibata delinquens Magdalena Logomer isthuc Viennam ocyus transportetur. Hanc igitur benignam resolutionem nostram fidelitati vestrae ea ratione, eaque cum comissione significamus, quatenus ad ejus effectum necessaria suis locis

⁶⁶ Slučaj broj 252 u velikoj tablici broj 3 na kraju ovog rada, stranica 85.

⁶⁷ BAYER, Vladimir (1982). 747 – 749. izvor: latinski jezik, Državni arhiv u Zagrebu, Acta congregationalia 1758. No 14

actutum ordinare noverit, et nec intermittat eadem fidelitas vestra, cui in reliquo gratia et clementia nostra caesareo-regia benigne, jugiterque propensae manemus. Datum in archiducali civitate nostra Vienna Austriae die nona mensis junii, anno Domini milesimo, septingentmo, quinquagmo octavo.

Maria Theresia

Comes Nicolaus Palfy

Ladislaus Batthyany

Prijevod pisma:

Marija Terezija po milosti božjoj rimska carica; kraljica Njemačke, Mađarske, Češke, Dalmacije, Hrvatske i Slavonije; nadvojvotkinja Austrije

Poštovani i velemožni, vjerni naš iskreno ljubljene grofe! Pokoravajući se našoj dobrostivoj odredbi, poglavarstvo našeg slobodnog i kraljevskog grada Križevaca najponiznije nam je podnijelo spis kaznenog procesa koji je vođen protiv Magdalene Logomer, drukčije (zване) Herucina, zbog zločina čarobnjaštva i završen konačnom presudom.

U vezi s time, budući da među posebne brige naše vlade spada obavljanje pravosuđa, i da je, nadalje, naše najveće nastojanje, da se iskorijeni odvratna supersticija i predrasude, koje upravo proističu iz neznanja, u tu, dakle, svrhu milostivo odlučujemo, da se u svima županijama, gradovima i plemićkim imanjima, koja imaju pravo kaznenog suđenja (*ius gladii, op.a*), naših Kraljevina Hrvatske i Slavonije, u slučaju takvog čarobnjaštva počinitelji doduše hvataju zbog čuvanja u pritvoru, a, međutim da se hitno, a da se proces ne započne, našoj ugarskoj dvorskoj kancelariji neposredno pošalje izvještaj, u kojem će biti navedene sumnje, koje daju povoda za pritvaranje. Ta će nam kancelarija od slučaja do slučaja smjesta učiniti prijedlog, te ćemo mi istom tada odlučiti, što budemo prema stanju stvari smatrali shodnim.

Što se pak tiče naprijed navedenog posebnog slučaja, što nam ga je podnio naprijed spomenuti grad Križevci, milostivo želimo, da se naprijed označena osuđenica Magdalena Logomer hitno dopremi ovamo u Beč. Ovu, dakle, našu milostivu odliku saopćujemo vašoj vjernosti, zato i s tom zadaćom, da bi vaša vjernost znala na određenim mjestima hitno odrediti ono, što je potrebno za njezino izvršenje, i to ne propustiti. Vašoj vjernosti, uostalom, ostajemo našom cesarsko-kraljevskom milošću i blagošću dobrostivo i trajno naklonjeni.

Dano u našem nadvojvodskom gradu Beču, u Austriji, devetog lipnja godine Gospodnje 1758.

Marija Terezija v. r.

Grof Nikola Pallfy, v. r.

Ladislav Batthyany, v. r.

Komentar:

I tako je Magdalena Logomer, zvana Herucina, dopremljena u Beč, gdje su dvorski liječnici i istražitelji zajedno s caricom Marijom Terezijom ustanovili da nije vještica, da je mučena i bolesna od postupka i shvatili su kako se mnogim ženama događalo isto i da su mnoge završavale smrću, a da su bile nedužne. Stoga je, kako ne bi moglo biti ikakve reakcije od strane Crkve i ostalih pravovjernih, jednostavno samo dopunila Zakonike (Ferdinandeju) s odredbama koje govore o krajnjim završecima istrage protiv čarobnjaštva i vještica, a gdje se izrijekom govori kako sva dokumentacija, a i optuženi/optužena bude proslijeđena njoj u Beč. Kako se ljudima nije trošio novac, na takvo što, sudski su procesi u Hrvatskoj i Slavoniji vrlo brzo zamrli, a ako ih je gdje god i bilo, to više nisu bili službeni procesi, već linčevi praznovjernih seljana.

VIII. Pismo Mirka Perkovića, župnika u Vrapču, velikom županu zagrebačke županije⁶⁸

Prijevod teksta pisma:

Vrapče, 30. ožujka 1757.

Uglednomu i velemožnom gospodinu Ivanu Juršiću, savjetniku posvećenog cesarskog i kraljevskog veličanstva, velikom županu slavne županije zagrebačke, meni uvijek poštovanja prevrijednom gospodinu, u Zagrebu.

Ugledni i velemožni, meni uvijek poštovanja prevrijedni gospodine!

Otkako se, po pripovijedanju nesretne dojlje, raširio nekakav glas o dvjema vješticama, vide se na potoku, koji teče iza kurije, u svako doba, strašne prikaze, i mojoj su družini i kapelanu zadale veliki strah, najviše pak u noćno doba, kad bi mogli da imadu jedini sat

⁶⁸ BAYER, Vladimir (1982). Str. 737 – 739. izvor: latinski jezik, Državni arhiv u Zagrebu, objavljeno i u TKALČIĆ, I.K., Vjesnik VI., str. 240. i dalje

počinka. Riječ u jedno, ako ne bude božje pomoći, zarazit će svojim čarolijama mene i moju družinu, kao što su zarazile pokojnu kuharicu i dojilju, a obje bi bile i života lišile, da su mogle. Neka se zato ugledno Vaše gospodstvo udostoji što prije priskočiti u pomoć ovoj nesretnoj tragediji, da ne strada više lica ovoga mjesta. Razdražene su prisutnošću gospodina suca, i zato, što god znadu pomoću đavlovom zla da počine, trude se da to izvrše prije nego im se izmakne.

Uostalom, preporučam se i nadalje dragocjenoj vašoj naklonosti i ostajem
uglednog i velemožnog vašeg gospodstva preponizni sluga

Mirko Petković, v. r.

Komentar:

Ovo je pismo jedan od primjera kako su praznovjerni župnici mogli raditi štetu i na samom pragu prestanka progona, 1757. godine, u vrijeme prosvjetiteljstva i svih tekovina prosvjetljenog 18. stoljeća. Lokalni župnik iz Vrapča piše na jako visoku instancu svoje pritužbe i strahove "bojeći se za svoj život" zbog čarolija vještica koje napadaju njegovu župu. Još malo pa će se instance početi oglašivati na takve pritužbe, ali još samo koju godinu prije i to je moglo rezultirati velikim procesima poput onog u Turopolju. Kako ne postoje podaci da je 1757. ijedna vještica procesuirana u Zagrebu (zadnja je spaljena jedna bezimena žena u Stubici 1756. godine, a Magdalena Logomer zvana Herucina dvije godine poslije bit će po carskom ukazu oslobođena)⁶⁹ čini se da je Mirko Petković ostao bez odgovora.

VII. Propisi o čarobnjaštvu "Općeg zakona o kaznenom sudskom postupku" Marije Terezije (Allgemeine peinliche Gerichtsordnung) poznatog i kao "Theresiana" - 1768. godine⁷⁰ – Na latinskom poznati i kao "Constitutio criminalis Theresiana". Nisu vrijedili za područje Hrvatske i Slavonije i njihove gradske sudove, no važni su jer su u njima implementirani svi stavovi Marije Terezije o toj temi, a već deset godina od slučaja s Logomer Herucinom i odredbama za Hrvatsku i Slavoniji u vezi s vješticama. Njezin zakonik je građen na Ferdinandeji, ali s mnogo detaljnijim i preciznijim propitivanjem mogućnosti stvarnog čarobnjaštva.

⁶⁹ Slučajevi broj 251 i 252 u velikoj tablici broj 3 na kraju ovoga rada, stranica 85.

⁷⁰ BAYER, Vladimir (1982). Str 745 – 756.

Napomena: Ovdje ne bih navodio tekst svih zakona koji se odnose na čarobnjaštvo jer su stvarno opširni, a može ih se uzeti uvijek na uvid (u originalu ili prijevodima), s obzirom na povijesnu i pravnu važnost dokumenta. Tek bih uzeo par zanimljivih stavki koje pokazuju veliku razliku između "Ferdinandeje" i "Theresiane".

Fragmenti iz "Theresiane" (prijevod):

Pedeset i osmi članak (fragmenti)

§ 3. Koliko je pak u prijašnja vremena prekomjerno naraslo isprazno vjerovanje u čarobnjaštvo, sada je opće poznata stvar. Temelj je tomu vjerovanju postavila sklonost umno ograničenog prostoga puka prema supersticioznim stvarima, a unaprijedila ga je glupost i neznanje, koje je majka divljenju i praznovjerju. Odatle je onda prosti narpd , ne razlikujući pravo od lažnoga, počeo lakovjerno pripisivati đavlu i njegovu oruđu, naime čarobnjacima i vješticama, sve događaje, koje sam nije mogao lako razumjet, a koji ipak potječu od prirodnog slučaja, umijeća ili spretnosti, pa im je štoviše počeo pripisivati i takve slučajeve, koji su posve prirodni, kao što je nevrjeme, nezgoda kod stoke, tjelesne bolesti i tako dalje. Ova su se mišljenja o brojnim čarobnjaštvima prenosila s pokoljenja na pokoljenje, ona su se skoro djeci u kolijevci utuvljivala u glavu s pričama i bajkama, pa se time ta ludost općenito širila i sve više jačala. Dapače i kod vođenja takvih procesa u velikoj se mjeri odstupalo od pravih pravnih pravila.

§ 4. Premda mi usrdno nastojimo svim našim snagama da očuvamo Božju čast i nasuprot tome iskorijenimo sve što je protiv nje upravljeno, naročito pak poduzimanje čarobnjačkih djela, ipak ne možemo nikako dopustiti, da se protiv naših podanika kazneno postupa, kada su okrivljeni za taj porok na osnovu taštih starih utvaranja, ili samo na osnovu govorkanja i isprazne sumnjičavosti. Mi naprotiv želimo, da se se protiv osoba, koje su postale sumnjive, da su čarobnjaci ili vještice, uvijek postupa na osnovu pravovaljanih osnova sumnje i uopće razložno i na osnovu pravnog dokaza. Želimo, da se u takvim slučajevima naročito pazi na sljedeću razliku: je li drskosti, radnje ili pothvati, koji se stavljaju na teret osumnjičenoj osobi, a koji imaju izgled čarobnjaštva, potječu: 1. od lažnog pretvaranja, izmišljanja i prevare ili 2. od melankolije, pomućenja osjetila, od lusti ili od neke naročite bolesti ili je 3. neka osoba, koja je zaboravila Boga i spas svoje duše, sa svoje strane doduše ozbiljno uznastojala da sklopi savez s đavlom, ali bez uspjeha i učinka, ili se, konačno, smatra 4. da postoje sigurni znaci pravog čarobnjačkog nedjela, koje mora potjecati od đavlove pomoći. (...)

§ 6. Ovime, međutim, sucima ozbiljno zabranjujemo i naređujemo, da se kod istraživanja ovog poroka suzdržavaju od upotrebe nesigurnih i varljivih istražnih sredstava pod prijetnjom najstrože kazne. (Takva su sredstva: traženje đavoljeg znaka ili vještičjeg madeža te pregledavanje i pretraživanje na skrovitim mjestima, koje se vršilo u tu svrhu, nadalje brijanje dlaka po čitavom tijelu, ili davanje nekog napitka, ili mazanje svakojakim mastima kao navodni postupak protiv okrivljenikove uporne šutnje, koju je prouzrokovao đavao, ili sprječavanje, da osoba sumnjiva zbog čarobnjaštva dodirne zeleno tlo, ili ispitivanje hladnom vodom kao i ostali takvi ništetni postupci protiv čarobnjaštva, koji su i sami djelomično supersticiozni, a koji su nekoć bili uobičajeni).

§ 7. Mi smo, odmah u početku naše vladavine, opazivši da se kod ovih takozvanih procesa protiv čarobnjaka ili vještica, uslijed neopravdanih predrasuda, događaju mnoge neispravnosti, izdali opću odredbu za naše nasljedne zemlje, da nam se takvi procesi, prije objavljivanja presude, moraju poslati na previšnji uvid i odluku. Ta je naša previšnja naredba proizvela taj blagotvorni učinak, da su se takve istrage vodile s najbrižljivijim oprezom, i da za vrijeme naše vlade nije do sada otkriven niti jedan pravi čarobnjak ili vještica, nego su takvi procesi dovodili uvijek do zaključka, da se radi o pakosnoj prevari, ili gluposti i ludosti istraženika, ili o nekom drugom poroku, pa su završavali time, da je varalica ili drugi zločinac bio osjetljivo kažnjen odnosno, da je luđak bio zatvoren. Upravo u toj najpravednijoj namjeri, i da se u toj tako osjetljivoj stvari ne bi uvukle daljnje pogreške u formi ili tašta lakovjernost, poduzeli smo gore u čl. 21. § 5. iste mjere opreza time, što smo naredili, da se takvi procesi moraju predati na postupak višoj vlasti. Mi i ovdje ostajemo kod toga, ali s tim daljnjim dodatkom, da naši niži kazneni sudovi, kada smatraju, da imaju u rukama slučaj pravog čarobnjaštva, moraju, nakon potpuno završene istrage, a da se ne upuštaju u donošenje presude, čitav slučaj prijaviti višem sudu priklopivši sve spise. Viši sud mora poslati spis nama, zajedno sa mišljenjem svoga vijeća, i sačekati našu najvišu odluku i naredbu o tom slučaju.

Komentar:

Ovi članci i paragrafi govore sve sami za sebe. Carica Marija Terezija u deset je godina od slučaja Magdalene Logomer naučila i istražila mnogo, odnosno shvatila kako su u 99% slučajeva svi ti procesi bile izmišljotine, pakosti ili proizišli iz narodnog neznanja, ljubomore ili sadizma sudaca istražitelja. I u svoj zakonik je uvrstila sve da se spriječi ikakva mogućnost krive uporabe carskog zakona. Jasno je odredila postupak, prije svega zabranivši sve

nehumane dijelove torture i ispitivanja, te dovela do potankosti procesa toliko da ako je riječ o bilo kakvoj zloupotrebi vlasti ili bolesti okrivljenika, da je to vidljivo instrumentima istrage. Naravno, ostavila je mnoge elemente iz "Ferdinandeje" koje ovdje nisam navodio, a koje je malo modificirala, za slučaj da se negdje stvarno dogodi slučaj pravog čarobnjaka ili vještice, kako bi postojalo pravno oruđe za postupak i kaznu takvih slučajeva, a u što je iskreno vjerovala da može postojati (protivno Tkalčićevu mišljenju) zbog svog kršćanskog odgoja, ali kako vidimo u njenoj izravnoj izjavi navedenoj u sedmom paragrafu 58. članka "Theresiane", od početka svoje vladavine nije susrela niti jedan takav slučaj.

S ovim zakonskim odredbama i izmjenama poništila je mogućnosti zlouporabe u nižim organima sudske vlasti koji su vrlo vjerojatno dobro znali kako bi potrošili i novca i vremena, a kako bi Presvijetla oslobađala optuženike jedne za drugim, a još bi pritom i oni sami zaradili kaznu, pa se ta cijela praksa progona vrlo brzo povukla i u potpunosti nestala s naših prostora.

5. Terminologija procesa

U ovoj ću cjelini ukratko proći terminologiju vezanu uz procese suđenja kako bi se dobio uvid u nazive i imena osoba koje su sudjelovale u njima (pokušat ću skupiti što više inačica, kako latinskih, tako i lokalno idiomskih). Također ću proći i kroz određeni broj sprava za mučenje koje su se koristile u Zagrebu (Gradecu) pri torturi i ispitivanju.

5.1. Osobe⁷¹

Coprnica – još i czoprenicza (grafijom), coprenica, vještica, veštica, malefica, u drugim kontekstima i baba, ženskinja – vještica, osoba ženskog roda koja je ugovorila s Đavlom da će činiti zlo i štetu kršćanima, ubijajući, bacajući uroke, uzimajući mlijeko, nanašajući zlo, uništavajući ljetinu i stoku, leteći na metli, obezvrjeđujući svete simbole križa i svetaca. Primarna meta suđenja i histerije u procesima u Hrvatskoj u 17. i 18. stoljeću. Vrlo rijetko su muškarci bivali optuženi, a statistika govori da su vješticama najčešće bile optuživane ili starije žene, ili mlade i lijepe, a u svakom slučaju one koje su nekoga uvrijedile ili mu bile smetnja u bilo kojem obliku (preljub, zemlja, ljubomora).

Izaslanici gradskog suda – voditelji procesa i istrage, najčešće jedan gradski senator, gradski kapetan i gradski bilježnik. Provodili su istragu koja je skupljala dokaza prije podizanja optužnice. Istraga je najčešće vođena s torturom.

Sud - Postojale su tri vrste sudova koje su vodile kazneni postupak protiv vještica i čarobnjaka. To su sudovi slobodnih kraljevskih gradova, županijski sudovi i vlastelinski sudovi pojedinih feudalaca koji su imali pravo da sude za kažnjiva djela počinjena na njihovom području posjeda (*ius gladii*). Gradski sud je bio istovjetovan gradskom poglavarstvu u slobodnim kraljevskim gradovima, a sastojao se od gradskog suca (načelnika) i određenog broja prisežnika. Županijskim sudovima je obično predsjedao podžupan, a sudsko

⁷¹ Skupljeno i obrađeno iz raznih izvora literature: **TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1891) 103:83-116. **TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1892) 25:1-102. **TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1904) 6:78-79. **KUČINIĆ**, Viktor (1940/1941) **HRUŠKOVEC**, Tomislav (1998) **BAYER**, Vladimir (1982)

vijeće se sastojalo od plemićkih sudaca županije (judices nobilium) zvanih i "velikim sucima", te plemićkih podsudaca županije (vicejudes nobilium) zvanih i "Malim sucima". Sud je započinjao svoj rad ako bi ovlašteni tužilac podnio službenu optužbu protiv određene osobe.⁷²

Fiscus - odvjetnik – tužitelj, još i fiškuš, fiškal (fiscalis) – Gradski ili lokalni odvjetnik koji je nosio optužbu tužitelja okrivljene. On bi iznosio optužbe, predlagao proces (torturu, stupnjeve iste) i presudu (vješanje, spaljivanje). Također bi se pozivao na starije crkvene (inkvizitorske i biblijske) autoritete te na pravne postupke, zakone i pravila toga vremena. Svaki grad, županija ili feudalni gospodar morali su imati svog službenog fiškuša.

Procurator - odvjetnik – branitelj – on bi branio optuženu. Ponekad ga ne bi bilo, a ponekad je bio prisutan samo formalno i "mlako". Jedna od manje bitnijih osoba u procesu, s obzirom na većinski postotak smrtnih presuda.

Henkar – još i hahar, izvršitelj pravde, carnifex, minister iustitiae, frajman (fraiman), krvnik, mučitelj, voditelj torture – svaki grad sa svojom tamnicom (u Gradecu je bila ispod gradske vijećnice) imao bi i svog henkara, koji je izvršavao presude kako protiv ostalih zločina, tako i protiv čarobnjaštva. To su bili ljudi uvježbani u mnogim postupcima torture, koji su poznavali rad mnogih sprava, te se brinuli da mučeni ne gube svijest ili život, već da trpe najveću moguću količinu boli pri ispitivanju. Također su se brinuli i za finalno izvršenje presude vješanjem, ubijanjem barutom, mačem, sjekirom ili spaljivanjem. Jedno od poznatih gubilišta Gradeca bilo je na mjestu današnjeg kina "Tuškanac" a zvalo se Središće (ili Zvedišće). Kaptol je pogubljavao u blizini svojih gradskih vrata.

Porkulab – ključar, upravitelj gradske tamnice – osoba koja je čuvala gradsku tamnicu i brinula se za prehranu zatvorenika.

Dijak – dyak, diak – Obrazovana i pismena osoba, najčešće zapisničar na procesima, koji je finim krasopisom vodio zapis čitavog procesa, s podacima o optužbi, iznosima svjedoka, tko je vodio proces, kako je tekao proces, ima li drugih podataka (o suučesnicima), o tijeku torture i koja je presuda te kada je i kako izvršena. Dijak je poznavao i latinski jezik (kojim je

⁷² BAYER, Vladimir (1982) Str. 251 - 252.

pisan veći dio dokumenta), ali i hrvatski kojim je zapisivao izravne navode svjedoka i optuženih kako se ne bi gubilo značenje u prijevodu.

Grabant – gradski stražar, čuvao je u normalnim okolnostima red u gradu, poput gradske policije, a u slučajevima privođenja osiguravao mirno privođenje pod oružjem bez otpora. Čuvao je i gradske upravne objekte.

5.2. Tortura⁷³

Gradski henkar, to jest krvnik, kako sam već rekao, morao je biti majstor svoga zanata i poznavati sve tajne ljudske anatomije i tehnologiju mučenja ljudskog tijela na mnoge načine koji su beskrajnim bolima pomućivali razum mučenima i koji bi priznavali sve svoje grijehe, najčešće trenutno izmišljene ili sugerirane od strane ispitivača, samo kako bi nemoguća bol prestala. Većinu uputa postupaka za mučenje, iskušavanja i ispitivanje može se vidjeti u poznatom priručniku za metodiku procesa Ivana Kitonića.⁷⁴ Pa su se tako od sljedećih postupaka i sprava u Zagrebu koristili sljedeći:

5.2.1. Pokusi i božji sudovi:

Pokus s vagom – vjerovalo se da su vještice lagane da mogu letjeti zrakom, granica težine bila je određena na 75 funti za žene, a sve teže od toga nisu bile vještice. Vaganje se obavljalo u prisutstvu komisije od dva gradska vijećnika, pisara i zakletog majstora vage. Optužena bi platila 6 forinti općinsku taksu, skinula se do gola i raspustila kosu. Kad bi vaganje bilo završeno dobila bi potvrdu od magistrata da je premašila sumnjivu granicu težine, i da kao takva nije vještica. Za vrijeme velikih progona, žene su si ovime osiguravale potvrdu da nisu vještice, a neke općine u Njemačkoj su se naplaćivanjem ovog pokusa i obogatile.

Pokus s molitvom "Oče naš" – vjerovalo se da vještica ne može šest ili sedam puta izmoliti molitvu "Oče naš" a da se ne zbuni. Ako bi se bar jednom optužena smela, zamucala ili slično, to je bio očit dokaz da je vještica.

⁷³ Skupljeno i obrađeno iz raznih izvora literature: **TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1891) 103:83-116. **TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1892) 25:1-102. **TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1904) 6:78-79. **KUČINIĆ**, Viktor (1940/1941) **HRUŠKOVEC**, Tomislav (1998) **BAYER**, Vladimir (1982)

⁷⁴ **KITONIĆ KOSTAJNIČKI**, Ivan (1619)

Pokus s nosom – krvnik bi optuženu svom snagom udario drenovom palicom po nosu, pa bi prema boji kri odredio je li ona vještica ili nije.

Pokus s iglom – Krvnik bi tražio madež po tijelu optužene, kako bi pronašao "vražji pečat". Na to bi zabio iglu i ako iz njega ne bi potekla krv, optužena je vještica. Ako bi krvarilo, bila bi nedužna. Kod tog pokusa postalo je kasnije poznato da su mnogi krvnici imali iglu na uvlačenje, koja bi pri dodiru s tijelom povukla vrh u sebe te tako ne bi oštetila madež, a promatračima bi se pričinilo kako madež ne odgovora na ubod igle.

Pokus sa suzama – vjerovalo se da vještica ne može plakati pa bi se od optužene tražilo da zaplače.⁷⁵

Pokus s hladnom vodom – iudicium aqua frigidae – okrivljenu bi vezali užetom i bacili u rijeku. Ako pliva na površini, kriva je (jer je lagana, a vještice su lagane), ako potone nedužna je. To je jedan od starih "božjih sudova".

5.2.2. Instrumenti za mučenje:

Palčenice – Compresio pollicum - dvije metalne pločice, iznutra načičkane čavlicima koje su se pomoću posebnih vijaka stezale i tako drobile meso i kosti na palčevima ruku. Ponekad bi se još po njima udaralo čekićem. Počelo bi se od palčeva pa bi se nastavljalo redom prema malim prstima ruku.

Vezivanje ruku – Ligatura manuum, ligatura manuum a tergo – stezanje i istežanje zapešća konopcem koji je jednim krajem privezan za kariku na zidu ili podu, a drugi se kraj nalazio u krvnikovoj ruci koji ga je potezao.

Španjolska čizma – Ocerea hispanica, Spanis-Stiffi⁷⁶ - sastojao se od dvije željezne sare iznutra podstavljene čavlicima koje bi se stavljale oko koljena i potkoljenica mučenog, a potom pritiskale vijcima. Dodatno se moglo osim pritezanja i udarati čekićem po istoj stvari.

⁷⁵ Navodi se i u "Malleusu".

⁷⁶ TKALČIĆ, I. K., Starine XXV, 35 i 86.

Koloturi – ruke su vezane u križ iza leđa konopcem, a konopac oko gležnjeva je vezan za uže kolotura na stropu. Što se više nateže konop, to je tijelo više od poda. Ponekad bi se o noge vezivali i teški utezi od kamena ili željeza, a tijelo bi se lagano dizalo u zrak, pa zatim naglo puštalo na pod.

Lojtre – scalae – duge ljestve prislone uz zid. Ruke bi bile vezane za najvišu prečku, a noge bi se vezale užetom za vijak koji bi se namatao i tako izazivao tenziju u tijelu mučenog.

Greben – claves - naprava slična stolcu, prekrivena oštrim trokutastim čavlicima ili daska prekrivena čavlima, na kojima bi posjeli ili plegli mučenog ili mučenu.

Konjić – equuleus – služio je za rastezanje kao jedan od najtežih oblika torture, a rastezalo se različitim utezima.

Vještičja stolica – velik i čvrst stolac, čitav prekriven oštrim šiljcima: sjedalo, rukohvat, naslon i podnožje. Ženu bi posjeli na nj i čvrsto privezali kožnim remenjem.

Španjolski magarac – visoka klupa koja umjesto sjedala ima trokutastu oštru napravu koja svojim gornjim oštrim rubom ulazi u meso i organe međunožja.

6. Kronološki povijesni pregled progona vještica u Zagrebu i okolici

U ovoj ću cjelini kronološki proći čitavo razdoblje progona i procesa protiv vještica od 1360. do 1758. godine, osvrćući se na neke zanimljivije, a sve prateći i referirajući se na veliku tablicu broj 3. objavljenu na kraju ovog rada, u kojoj se nalaze svi ostali podaci (o datumu, voditeljima procesa, optužbi, presudi i izvoru dokumenta).

6.1. Od 1360. godine do 1611. - prvo razdoblje

Službena povijest svjetovnih progona vještica u Zagrebu (Gradec i Kaptol) počinje s najstarijim zapisom o suđenju Alici i Margareti, u Gradecu 1360. godine.⁷⁷ Obje su optužene za čaranje i vraćanje, a tada još imaju zakonsko pravo da očiste ljagu sa svog imena zakletvom petero porotnika. Isto tako i sljedeći slučaj, slučaj Dragice traži 11 porotnika da ju se oslobodi optužbe da je vraćanjem ogadila brak zeta stanovitog Majnarda i njegove žene. U tim presudama sud je bio donekle blag, jer se spominje da ako ih se opet uhvati u zločinu čaranja, da će biti spaljene. Pretpostavlja se da su znači bile oslobođene iako to nigdje ne piše izrijekom. No takvim načinom su se mogle obraniti samo jednom i to ako im je prvi put da su optužene za taj zločin. Sustav obrane porotnicima je stari slavenski način dokazivanja, koji se zadržao donekle sve do početka 17. stoljeća u nas, kad je bio zamijenjen "učinkovitim" ispitivanjem pod torturom.⁷⁸

Od početka 15. stoljeća već postoje zapisi o spaljivanju osuđenih. Zbog, primjerice, razbijanja bračne sreće svoga brata magijom, Ursula, kći postolara Luke spaljena je 6. rujna 1496. godine. Potom su se (u siječnju 1585. godine) u Varaždinskim Toplicama provela tri procesa sa već svim klasičnim elementima optužbe: proizvodnja vještice masti, let na metli, bacanje uroka. Inače taj proces je zanimljiv jer je tužitelj Milan Škof, čini se u alkoholiziranom stanju bio ošamućen i bačen pored ceste činima navedenih vještica. To su bile Kata Kavničijan, Dora Golub i Bešenić Urša. Sve su tri spaljene.⁷⁹ Zadnji zapis prije 1622. godine je isto iz 1585. godine iz Varaždinskih Toplica kad je Sušić Jela optužena za proricanje smrti jednog djeteta. No ona je bila ili oslobođena ili protjerana iz mjesta.⁸⁰

⁷⁷ Tablica 3. na kraju rada. Str. 57. Slučajevi 1. i 2.

⁷⁸ BAYER, Vladimir (1982) Str. 223.

⁷⁹ Tablica 3. na kraju rada. Str. 59. Slučajevi 21, 22 i 23.

⁸⁰ Isto. Slučaj 24.

6.2. Od 1611. do 1758 - drugo razdoblje – razdoblje velikih progona

Nakon niza povijesnih okolnosti i događaja koji su se odvijali početkom 17. stoljeća, a o čemu je bilo riječi prije u ovome radu (Sinoda u Trnavi, odluke hrvatskog sabora...) ⁸¹ 1611. godinu uzimam za prijelomnu u načinu i količini procesa na ovim prostorima.

Tako već 1622. postoje zapisi o četiri slučaja na Gradecu, no njihovi ishodi nisu poznati. ⁸² U sljedećim se godinama broj zamjetno povećava a od zanimljivijih je onaj protiv Cankovice Katarine s Gradeca 1629. godine koja je bila optužena da je radila čarobne napitke za Anammariju, ženu petra Erdödyja. Ona je sigurno mučena, no podatka o presudi nema, no vjerojatno je spaljena. ⁸³ Sljedećih godina optužbe se šire na uzimanje mlijeka stoci, liječenje ljudi korijenjem, opsjednutost vragom, čaranje vatrom, prosipanje tuče poljima i slično. U sljedećim desetljećima većina je slučajeva vezana za Gradac i neki za Međimurje i Oroslavlje. Po Valvasoru zatim imamo zapis jednog seljačkog linča iz 1685. godine kad je četrnaest žena spaljeno zbog izazivanja nerodice i elementarnih nepogoda u okolici Zagreba i jedan mlinar jer je sjedio na jajima. ⁸⁴ Četiri godine kasnije uslijedio je još jedan seljački linč u Križevcima koji je završio spaljivanjem pet žena. ⁸⁵ Potom je nekoliko procesa u Ozlju, Žumberku i Klenovniku u posljednjem desetljeću 17. stoljeća. Svi završavaju spaljivanjem optuženih. ⁸⁶

A zatim je na samom kraju stoljeća, 1698. godine otpočelo razdoblje velikog progona na Gradecu, koje su sljedećih sedam godina provodili gradski isljednici Đuro Porta, zamjenik bilježnika i Ivan Khayll, gradski kapetan i izaslanik grada Gradeca. Oni su vodili svako ispitivanje prije suđenja i svojim metodama ispitivanja i mučenja izmamljivali najfantastičnija priznanja. ⁸⁷ Sveukupno četrdesetak slučajeva koji su vođeni pod njihovim istražiteljstvom. Niti jedan nije završio oslobađajuće. Svima su presude bile spaljivanje na lomači ili nemamo poznatu informaciju, ali i za te se slučajeve pretpostavlja da su završili lomačom.

⁸¹ Ovaj rad. Stranice 22 -24.

⁸² Tablica 3. na kraju rada. Str. 59 i 60. Slučajevi 25, 26, 27 i 28. Čini se da su svi povezani i da je riječ o zajedničkoj optužbi.

⁸³ Isto.Str. 60. Slučaj 29.

⁸⁴ Isto. Str. 61 – 62. Slučajevi 46 - 61

⁸⁵ Isto. Str. 63. Slučajevi 62 – 66.

⁸⁶ Isto. Str. 63. Slučajevi 67, 68, 69, 70, 71.

⁸⁷ Isto. Str. 63 – 71. Vodili slučajeve: 72 – 83, 88 – 112, 119, 124 - 135

Potom u sljedeća dva desetljeća procesi se dosta vode u Varaždinu i Varaždinskoj županiji, no i u Zagrebačkoj županiji, Kerestincu⁸⁸. Jedan od većih procesa koji je zatim uslijedio, onaj je Margareti Kuljanki iz Gradeca⁸⁹ koja je na mukama odala još 32 imena koja su zatim također procesuirana u poznatom procesu u Turopolju gdje je 28 njih završilo spaljivanjem, a samo dva slučaja oslobađanjem. I sama je Margareta spaljena.⁹⁰

U godinama 1740. i 1741. i trinaest je križevčanki osuđeno. Od toga ih je jedanaest spaljeno. Posebnost tih slučajeva je ta što su dvije od njih imala maloljetne kćeri, od pet i sedam godina, a kojima su razrezane žile jer su smatrane vješticama poput svojih majki.⁹¹ Godina 1741. donijela je i četiri slučaja u jednom procesu u Samoboru gdje su vješticama također nađeni vražji pečati i koje su zatim spaljene.⁹²

I sljedeća 1742. godina ostala je zapamćena po jednom velikom procesu, onome u Belskoj župi, a gdje je od lokalne vlastele i varaždinskog suca jedanaest žena zbog nerodice i suše izazivanja tuče po poljima obezglavljeno i spaljeno. Zanimljivo je što imamo za njih i podatke koliko su godina imale, a to je raspon od 20 do 70 godina.⁹³

U sljedećim godinama opet ima dosta slučajeva na Gradecu i Kaptolu, a jedan od zanimljivijih je onaj protiv Bare Cindekovice 1743., a koji je dobar primjer za optužbu zbog konkurencije u poslu. Bara je bila optužena naime da čarolijom postiže veći uspjeh u prodaji svojih proizvoda od njezine konkurencije. Barina sudbina ipak je ostala nezabilježena.⁹⁴

Jedan od procesa o kojem je više riječi u sljedećoj cjelini je i onaj protiv obitelji Vlahović iz Kuplenova blizu Stubice, majke i dva sina 1746. Majka Margareta je umrla na mukama, sin Franjo je oslobođen, a sin Ivan je pobjegao pri privođenju. Oni su bili optuženi za izazivanje kuge koja je u to vrijeme harala.⁹⁵

⁸⁸ Isto. Str. 71 – 74. Slučajevi 136 – 154.

⁸⁹ O tom slučaju više u sljedećoj cjelini ovog rada na stranici 50.

⁹⁰ Tablica 3. na kraju rada. Str. 74 – 77.. Slučajevi 156 – 186. Kuljanka je slučaj 155

⁹¹ Isto. Str. 77. Slučajevi 188 – 200. Djevojčice su slučajevi 189. i 196.

⁹² Isto. Str. 77 – 78. Slučajevi 201 – 204.

⁹³ Isto. Str. 78. – 79. Slučajevi 206 – 215 i 217.

⁹⁴ Isto. Str. 80. Slučaj 225.

⁹⁵ Isto. Str. 80. Proces 80. Slučajevi 228, 229 i 230.

U Donjoj Stubici dogodio se linč tridesetak seljaka na vlastitu ruku nad Futakovicom Jelom 1746. godine. Oni su joj sami presudili zbog navodnog izazivanja tuče na selo i spalili je. Zbog toga su svi bili osuđeni i kažnjeni.⁹⁶

Godine 1747. započet je proces od skoro godinu dana (od 17. III. 1847. do 3. I. 1748) protiv sedam optuženih žena: Perušić Barbare, Uvašić Drapuška Marije, Vukšić Rakoczi Katarine, Jugović Uršule, Tucman Helene, Skovranke Dore i Matković Magde na razini zagrebačke županije. Jedna od njih, Vukšić Rakoczi Katarina je oslobođena, Perušić Barbara je umrla u tamnici, a sve ostale su spaljene.⁹⁷

Također dosta podataka ima i o slučajevima protiv Pauković Anice i Petruševke Bare. Saznaje se iz dokumenata opširno popis optužbi, a i popis svih prisutnih na suđenju. Obje su spaljene, a za Pauković Anicu postoji podatak da joj je kao milost ukazano to da je spaljena s vrećicom baruta oko vrata kako bi smrt bila brža.⁹⁸

Jedan od posljednjih većih procesa je onaj protiv četiri optužene: Vugrinec Marijane, Fućkan Marije, Brukec Marije i Brcković Magde, a koji je bio vođen između kolovoza 1751. i svibnja 1752. Taj proces je vrlo detaljno dokumentiran i postoje mnogi podaci o njemu. Sve četiri su optužene za ugovor s đavlom, suđeno im je na razini županije od zagrebačkih plemićkih sudaca i sve četiri su spaljene.⁹⁹ Nakon ovog slučaja postoje još samo dva o kojima zasad postoje podaci, jedan protiv Blašić Doroteje iz 1751. i jedan iz 1756. protiv nepoznate žene iz Stubice. Obje su spaljene.¹⁰⁰

Na samome kraju, kao 252. slučaj, i zadnji zapsan na ovom prostoru je onaj slavni presedanski, protiv Magdalene Logomer Herucine iz kolovoza 1758. godine, odvijanom u Križevcima, pod optužbom da je liječila ljude travama, donosila bolest i pretvarala se u muhu. Na njezin slučaj je intervenirala carica Marija Terezija, dovela je u Beč pred svoje carsko liječničko vijeće i ustvrdila da Logomer Herucina nije vještica. Dala je ukaz da joj se omogući siguran povratak i život u Križevcima. Nakon njezinog slučaja donijela je izmjene u

⁹⁶ Tablica 3. na kraju rada. Str. 80. Slučaj 232.

⁹⁷ Isto. Str. 81. Slučajevi 233 – 239.

⁹⁸ Isto. Str. 82. Slučajevi 241. i 242.

⁹⁹ Isto. Str. 83 – 84. Slučajevi 246 – 249.

¹⁰⁰ Isto. Str. 85. Slučajevi 250 i 251.

zakonu,¹⁰¹ koji više nije dopuštao manipulaciju njima, te je bilo naređeno da se svaki optuženi dopremi u Beč. Nakon toga više nije održan niti jedan proces u ovome kraju.¹⁰²

¹⁰¹ O tome više u ovom radu na str. 35 i dalje.

¹⁰² Tablica 3. na kraju rada. Str. 85. Slučajevi 252.

7. Detaljniji pregled nekih zanimljivijih slučajeva i dokumenata

Nakon ovog kronološkog pregleda kroz slučajeve za koje postoje pismeni tragovi suđenja i procesuiranja¹⁰³, pobliže ću prikazati na nekolicini dokumenata kako je samo suđenje izgledalo, odnosno koje sve podatke možemo iščitati iz takvih službenih dokumenata: podatke o optuženom/optuženoj, datume hapšenja, ispitivanja, presude, tko je vodio sam proces, tko su bili svjedoci i što su svjedočili na sudu, te kakva je bila konačna presuda. No u arhivama osim dokumenata koji zapisuju i opisuju sam sudski proces, postoji i niz drugih dokumenata koje su ostavili drugi gradski službenici poput poreznika i blagajnika, koji su također zanimljivi jer iz njih možemo iščitati i kakvi su uvjeti bili za vrijeme procesa, kakvi troškovi, a na kraju krajeva i iz nekih komentara i kakav je bio opći stav prema osuđenima.

I. Račun gradskog poreznika Martina Eberla iz 1704.

U Tkalčićevim "Parnicama proti vješticama u Hrvatskoj"¹⁰⁴ našao sam zanimljiv prijepis računa gradskog poreznika Martina Eberla iz 1704., dokumenta¹⁰⁵, kako Tkačić navodi, koji pokazuje, što se trošilo na vještice za vrijeme njihova mučenja i spaljivanja, u koje datumu i dane, kome i zašto te koliki je taj trošak u gotovu novcu (u forintama, denarima i grošima).

Tekst računa¹⁰⁶:

Na examen Ptichkovicze¹⁰⁷ potrossil szam na szvecho

1. gr(oš), henkaru 1. gr., item Exmisusem, porkulabu,
dyaku x perceptorem, vszakomu pinth vina i za gr(oš)

kruha den. 36.

Item, grabanthom polagh vina den. 3.

Die 10. die 11 et 12. Januarii. Vszaki dan potrossil

szem na gore rechenih po 39. novacz for. 1. den. 17.

¹⁰³ Stranice 57 - 85 ovog rada.

⁴⁹ **TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1891) *Parnice proti vješticama u Hrvatskoj*, Zagreb: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Str. 110 i 111.

¹⁰⁵ Tkalčić piše referencu: E rationibus Martini Eberle, perceptoris civit. Zagrabiensis pro anno 1703. 1704. In arch. Accademiae Scient. Sclavor. merid. II. d. 156. 157., odnosno da je dokument našao u arhivu Akademije znanosti

¹⁰⁶ U originalnoj grafiji kako je Tkalčić prepisao tekst.

¹⁰⁷ Riječ je o Kati Pavleković Ptiček, zavedenoj u tablici pod redni broj 128, suđenoj 1704. na Griču, koja je osuđena i spaljena, a o čijem se slučaju objavljeni izvor nalazi u **TKALČIĆ**, I. K. u VZA – VI/2.

Item, dal szem za szveche	den, 12.
Item, kupil szem pet operth	den. 25.
Item, zadny dan na meszu	den. 4.
Itel, dal szam, da szu sze babe sgale polag vina officialom	den. 20.
Item, henkaru polag vina na kruh i meszo	den. 12.
Item 4. vratarom i dvem grabanthom polag vina	den. 6.
Od 10. Martiussa do 30. dvem czoperniczam dal szam polag vina vszaki dan dva groscha na kruh	for. 1 den. 60.
Die 10. Martiii. Kada szu czopernice na mukah bile, potrossil szam na Exmissus polag vina	den. 32..
Die 14. Martii. Dal szam henkaru, od dveh czopernicz, kay je dva puta muchil, 4. pintov vina, za dva grossa kruga y dva funta szira	den. 25.
Die 29. Martii. Da su babe sgali, grabantom y vratarom na kruh	
Item, henkaru, kay je babe muchil y pogubil	den. 8.
Die 4. Aprilis. Pochel szam hraniti dve czopernicze do 10. Aprilis na dan vszakoj 1 gr(oš)	den. 46.

Komentar: Iz ovog teksta računa Martina Eberla, gradskog poreznika i "računovođe" možemo dobro vidjeti koje su namirnice bile potrebne kod postupka procesa protiv vještice te kojim je ljudima bilo plaćeno za koju službu. Pa tako vidimo da je većina troškova za svijeće, vino, kruh, meso i sir. Plaćalo se henkaru (mučitelju, krvniku), porkulabu (ključaru, tamničaru), dyaku (pismenu čovjeku, vjerojatno zapisničaru), vrataru, grabantu (gradskom stražaru) i sucima. Sve njih trebalo je nahraniti i napojiti, a na njegovoj brizi je bila i kolika-tolika prehrana pritvorenih vještica. Ovaj račun popisuje troškove napravljene od početka (siječnja) do travnja 1704. godine.

II. Istraga proziv zagrebačke "vještice" Margarete Kuljanke¹⁰⁸

Vrijeme: 23. – 30. prosinca 1733.

Ime i prezime osuđene: Margareta Kuljanka

¹⁰⁸ Dokument sa suđenja nalazi se u Državnom arhivu u Zagrebu. Objavljeno u TKALČIĆ, I.K. u VZA – X/2 str. 203. i BAYER, V. (1982) str. 609. - 615.

Proces vode: Josip Hohnebner, sudac; tužitelj Bernard Perk; tužitelj Ladislav Sale; Josip Kuril, zamjenik bilježnika; Antun Radić, kaštelan Gradeca; Krištof Baptista, vijećnik i izaslanik; Ivan Bužan, bilježnik

Svjedoci: /

Optužba: Vještica. Na ispitivanju pronađena i izrezana tri đavlova pečata, dva s leđa i jedan ispod lijeve dojke. Na mukama priznala da je vodila ljubav s vragom u obliku njezinog muža. Vragu je bilo ime Matić. U Lomnici u Turopolju na Stjepanskom raskršću sastala se s vješticama. To su bile Jana Loparica iz Lomnice, Kata Čelička, Marica Djumlinka iz Kurilovca, Dora Ledarka zrođena Sipušička iz Kurilovca, Bara Radinovička iz Mlake, Bara Mudička žena Matijaša Mudića, sada fiškuševa žena iz Velike Mlake, starica Bara iz Lomnice, Dora Serblička iz Lomnice, Janica Hoskuzova iz Lomnice, Mara Kapličinka iz preko Lomnice, Bara Kovačićka iz Lomnice, Barica Novakovic, Mara KUševićka iz Plesa i Marić Hogsica koja boravi kod Stepanića. One su je primile u društvo i postavile za kapetanicu. Kuševićka je postala vojvodicom. Zastavnik je bio vrag, a zastava je bila crna. Zatim je na daljnjim mukama iznijela još veći broj žena i muškaraca koji su s njima bili u društvu. Za vrhovne zapovjednike i najmoćnije čarobnjake proglasila je bogatog Stjepana Koskovića i ženu mu, a gospođu Mihanovićku pod Okićem vrhovnom zapovjednicom.

Dok je bila u zatvoru vrag joj je dolazio u obliku njenog muža i gradskog kapetana i spolno općio s njom obećavajući j osloboditi zatvora. Priznaje i sknavljenje hostije i odricanje Boga i svetaca

Presuda: Spaljena živa na lomači.

Komentar: Istraga protiv Margarete Kuljanke pokrenula je, s obzirom na velik broj onih koje je ona optužila za sudioništvo u "vračanju" (32) ogroman niz procesa u Turopolju., čak trideset njih. Dvadeset i osmero njih je spaljeno, a dvoje oslobođeno. To su bili samo Celić Matija i Cvetković Barbara. Ovaj slučaj još je i posebno zanimljiv stoga što postoji taj zapisnik sa priznanja, koji kaže da je vrag dolazio u njenu ćeliju u obliku gradskog kapetana i općio s njom obećavajući joj slobodu. Čini se da to i nije bila tolika fantazija kao ostale optužbe, jer je moguće da se gradski kapetan okoristio situacijom kako bi fizički iskoristio osuđenu kojoj ionako nitko neće vjerovati.

III. Istraga protiv zagrebačke "vještice" građanke Kate Peršin¹⁰⁹

Vrijeme: krajem ožujka 1742. uhapšena, 5. travnja počelo preslušavanje

Ime i prezime osuđene: **Katarina rođ. Mudić, udova Peršin**

Proces vode: gradski kapetan Nikola Babočaj-Čeh i gradski senator Josip Behtan

Svjedoci: plemić Filipović, prisežnik gradski, seljak Mihajlo Keleminčić, udova Margareta Veglin građanka, Ana Tkalčić, vrtlarica kod isusovaca i Ana Matković

Optužba: Filipović – Peršin je kod njega stanovala 16 mjeseci i 20 dana od 1740. godine, čuo ju je govoriti o čarobnjaštvu i "coprijama". I da je rekla da ima "moći" koje joj pomažu da se nikoga ne boji i da joj nitko ne može ništa. Također da ni na svetke nije išla na misu.

Keleminčić – bolesnu mu je ženu molila slanine, kad joj ova rekla da nema, komentirala da neće ni ona još dugo, a netom je koji tjedan kasnije ova i umrla.

Veglin – da su se posvađale i da joj se zgrozila "da bude drugoga kokota jahala" i te noći ju je zimica primila. Također da je bacila svetu sličicu Djevice Marije kroz prozor jer ništa ne valja.

Tkalčić – kad je bila dojilja kod gospođe Magdić, Peršin joj je oduzela mlijeko čarolijom. Kad je molila Katu da joj vrati mogućnost dojenja, Peršin joj je dala popiti vina i ovoj se mlijeko vratilo. Također tvrdila da joj je optužena prijetila životom.

Matković – isto se posvađala s Peršin pa oboljela od zimice te svjedočila o govoru optužene o vraćanju.

Presuda: fiškuš zagrebački Ivan Koller 17. travnja 1742. diže optužbu protiv čaranja, vraćanja i štete nanesene ljudima uključujući i smrtnu, te zbog druženja s đavlom i štete na usjevima. Fiškuš traži muke da bi se dobilo imena suučesnica i predlaže potom lomaču. Poznatog ishoda nema, ali je za pretpostaviti kakav je bio.

Komentar: Ovo je tipičan slučaj jednog suđenja za čarobnjaštvo. Tu su prisutni svi klasični elementi optužbe, od bacanja i obezvjeđivanja svetih slika, uzimanja mlijeka dojiljama, prijetnji i gradskih svađa, "bacanja" zimice na mrsku osobu, ugovora s đavlom i štete usjevima. U samom dokumentu nema epiloga, ali s obzirom da Koller traži torturu i lomaču, ishod je jasan.

¹⁰⁹ po LASZOWSKI, Emilij (1925) Str. 59 – 60. istoimeni članak dr. Ivana pl. Bojničića

IV. Suđenje obitelji Vlahović u Kuplenovu pored Stubice¹¹⁰

Vrijeme: 1746. godine

Mjesto: Kuplenovo, pored Stubice, imanje plemenitog Ladislava Papalića

Ime i prezime optuženih: Margareta Vlahović i sinovi joj Franjo i Ivan Vlahović

Proces vodio: Georgius Dragovanich (Juraj Dragovanić), županijski sudac

Optužba: Kovač Stjepan Vlahoviček tužio je Ivana Vlahovića (koji je kod njega bio šegrt pola godine) da mu je krao željezo, ne odgovarao na pitanja i svađao se s njim, a zatim i pobjegao. Također da je Ivan tražio natrag 12 "rainčkov"¹¹¹ koje je njegova majka Margareta dala za napredak u struci. Pošto mu kovač nije htio vratiti taj novac, Ivan mu se zaprijetio svojom majkom i velikim zlom. I uskoro Vlahovičeku umre žena od neke bolesti gdje je po licu i tijelu koža postala sva crna. Pa zatim i njegovih šestero djece oboliše od slične bolesti. Njegova najstarija kći Barica kaže da su svi bolesni jer ih je stara Vlahovička učinila takvim. Potom je kovač otišao u Zagreb redu kapucina po sveti prah kojim ih je kadio i napajao, pa im je bilo lakše.

Proces i presuda: Dragovanić je cijelu obitelj dao otpremiti u Zagreb (Grič), pred županijski sud. Ivan Vlahović je putem pobjegao. Majku su mu Margaretu stavili na tortoru i zatim spalili, a Franjo Vlahović je oslobođen svake krivnje.

Komentar: Između godina 1743. i 1745. Hrvatskom se širila kuga. Kovačeva žena i djeca najvjerojatnije su oboljela od nje, sudeći po simptomima koji su zabilježeni (crno po licu i tijelu). No ni ispravna dijagnoza toga (a ne magija Margarete Vlahović) ne bi oslobodila okrivljenu krivnje, jer je ionako bilo uvriježeno vjerovanje da vještice šire kugu dobrom kršćanskom puku, naravno, po nalogu samog Vraga, tako što truju gradske bunare i izvore te mažući zidove kuća svojim prašcima i mastima.

¹¹⁰ TKALČIĆ, I. K. u VDA – VIII VZA – I/2 i KUČINIĆ, Viktor (1940) Str. 109. – 110. po tablici slučajevi 216 - 218.

¹¹¹ Misli se na rajnske forinte (op.a.)

8. Popis svih suđenih i procesuiranih osoba između 1360. i 1758. godine

U ovoj cjelini slijedi velika detaljna tablica s popisom svih optuženih. Ona čini jasnu shemu koja može poslužiti kao pomoćni instrument u proučavanju ovih slučajeva, jer pregledno kronološki prikazuje svaki slučaj s potrebnim glavnim podacima o njemu.

Sama ideja stvaranja univerzalne tablice koja bi opisala sve raspoložive slučajeve suđenja zbog čarobnjaštva od 15. do 18. stoljeća, potekla je od Viktora Kučinića i njegova "vještickog šematizma" odnosno "vješticke statistike"¹¹² objavljenog u reviji Društva Zagrepčana "Zagreb" u sklopu njegova članka/studije "Czoperniczki Czeh" koji je bio objavljivan od ožujka 1940. do srpnja 1941. godine. On je sam u svojoj raspravi ustvrdio da prije njegova vremena (1940.) nije bilo sustavnog pregleda parnica protiv vještica, već da su razni dokumenti objavljivani raštrkano po raznim časopisima, publikacijama, knjigama i zbornicima. On je usustavio podatke o 240 suđenja, koje su objavili Tkalčić i drugi do njegova vremena, počevši od suđenja Alici i Margareti 1360. godine i završivši s Magdalenom Logomer Herucinom 1758.

Iskoristio sam, dakle, Kučinićevu tablicu za početnu potragu za širim i detaljnijim popisom osoba optuženih za čarobnjaštvo i herezu te vještičarenje. Na nekolicini mjesta sam kod imena optuženih dodao druge njihove inačice koje se spominju u drugim izvorima i literaturi ili ispravljao podatke gdje sam našao vjerodostojniji izvor. Dodao sam datume procesa, tužitelje, voditelje procesa i razlog optužbe.

U dodavanju novih slučajeva ili izmjeni nekih Kučinićevih u mnogome sam koristio Bayerov¹¹³ "Ugovor s đavlom" u kojemu su izneseni neki slučajevi neobuhvaćeni Kučinićevom statistikom ili su pak iscrpnije obrađeni. Također sam dodavao i nove popise izvora dokumenata ako je Bayer koji našao i u drugim vrelima od onih u Kučinića. Od drugih literatura koristio sam i rasprave i objave izvora Ivana Krstitelja Tkalčića¹¹⁴, Emilija Laszowskoga¹¹⁵ i drugih. U dijelu tablice s izvorima koristio sam sljedeći način označavanja. Ako postoji redni broj nula (0), u to je polje upisana institucija gdje se originalni dokument

¹¹² KUČINIĆ, Viktor (1940.) Srpanj, Str. 215-229

¹¹³ BAYER, Vladimir (1982).

¹¹⁴ TKALČIĆ, Ivan Krstitelj (1891/1892/1904)

¹¹⁵ LASZOWSKI, Emilij. (1914)

nalazi, ako je poznato. Zatim u većini slučajeva slijedi Kučinićeva oznaka, a onda i navod Bayera¹¹⁶ gdje se nalazi obrađeni i objavljeni slučaj.

Kučinićeve kratice:

B = Byloff, Fritz: "Hexenglaube u. Hexenverfolgung in der österreichischen Alpenländern" (Berlin 1934.)

D = Dimitz, August: "Geschichte Krains" (Ljubljana, 1874.)

O = "Obzor"

Sp. knj. (plus broj knjige)= Tkalčić, I. K. "Povijesni spomenici grada Zagreba"

St. XXV. ili St. knj. XXV = Tkalčić, I. K. "Starine Knjiga" XXV.

V = Valvasor, Johann Weikhard: "Die Ehre des Herzogthums Crain", (Ljubljana, 1689.)

Vj. = "Vijenac"

VDA (plus oznaka knjige, sveska i stranice) = Tkalčić, I. K. "Vjesnik državnog arhiva u Zagrebu"

VZA (plus oznaka knjige, sveska i stranice)= Tkalčić, I. K. "Vjesnik zemaljskog arhiva u Zagrebu"

Z = Laszowski, Emilij: "Stari i novi Zagreb"

Moje kratice:

Bayer, V. (1982) = Bayer, Vladimir (1982) "Ugovor s đavlom"

Liber mem. par. Bel, seu sub Bela - "Knjiga uspomena Belske župe"

Rev. Zagreb (plus godina) = Kučinić, Viktor (1940/1941) Članak/studija *Czoperniczki Czeh* u Reviji društva Zagrepčana *Zagreb*

Tkalčić VIII. = tako je koristio Bayer da označi Tkalčić, I. K. "Povijesni spomenici grada Zagreba", stoga je ostavljeno

Vjesnik (plus broj knjige) = Bayerova oznaka za Tkalčić, I. K. "Vjesnik zemaljskog arhiva u Zagrebu", stoga je ostavljeno tako kad citat dolazi od Bayera, a ne Kučinića

¹¹⁶ **BAYER**, Vladimir (1982).

Statistika slučajeva

Završna statistika zaključna nakon mog istraživanja u kojem sam kombinirao više različitih istraživanja, literatura i pregledavanja pojedinih izvora, što originalnih što objavljenih od kojega drugog istraživača prikazana je u sljedećim tablicama (1 i 2):

Statistički broj procesuiranih ljudi po gradovima (Tablica 1):

Područje	Optuženih	privedenih/osumnjičenih
Grič	106	326
Kaptol	12	25
okolica Zagreba	17	-
Zagrebačka županija	19	45
Varaždin	7	3
Varaždinske toplice	8	1
Varaždinska županija	3	12
Stubica i okolica	16	-
Oroslavlje	1	-
Klenovnik	2	-
Samobor	4	-
Kerestinec	2	35
Ozalj	2	-
Turopolje	31	24
Križevci	19	37
Čepin	1	9
Međimurje	2	-
okolica Uskočke gore	1	-
Ukupno	252	517

Prema spolu i krivnji (Tablica 2):

Spol	Osuđeni	Oslobodeni
Muškarci	15	4
Žene	233	7
Ukupno	248	12

Slijedi završna tablica (Tablica 3.) s ukupnim popisom (dosad sastavljenim) justficiranih, procesuiranih ljudi, optuženih za čarobnjaštvo, herezu i vješticearenje između 1360. i 1758. godine. Zbog bolje preglednosti tablica je tiskana vodoravno u odnosu na glavninu ovog rada.

Redni broj	Redni broj procesa	Ime i prezime osuđene/osuđenoga	Datum/ Godina	Mjesto	Voditelj/i procesa	Optužba	Presuda	Broj privedenih po suđenju	Objavljeni izvori dokumenata
1	1	Alica Zagrepčanka	17. III. 1360.	Gradec	-	Čaranje i vraćanje. Mogućnost obrane porotnicima.	Nepoznata	-	1. St. knj. XXV. str. 1. 2. Bayer, V. (1982) str. 518.
2	1	Margareta Zagrepčanka	17. III. 1360.	Gradec	-	Čaranje i vraćanje. Mogućnost obrane porotnicima.	Nepoznata	-	1. St. knj. XXV. str. 1. 2. Bayer, V. (1982) str. 518.
3	2	Dragica Zagrepčanka	4. II. 1362.	Gradec	-	Vraćanjem ogadila Majnardova zeta i ženu mu.	Nepoznata (vjerojatno oslobođena)	-	1. St. knj. XXV. str. 1.-2. 2. Bayer, V. (1982) str. 223 . i 518.
4	3	Udova Petra, sina Rubinova	1379.	Gradec	-	Čarobnjaštvo.	Nepoznata (vjerojatno oslobođena)	-	St. knj. XXV.
5	3	Peterkonova udova	1379.	Gradec	-	Čarobnjaštvo	Nepoznata	-	St. knj. XXV.
6	3	Peterkornova kćerka, žena Ivanova	1379.	Gradec	-	Čarobnjaštvo.	Nepoznata	-	St. knj. XXV.
7	4	Margareta žena carinika	1429.	Gradec	-	Varila i prodavala otrovne masti i tekućine.	Spaljena	-	Sp. knj. IX.
8	4	Elizabeta njezina kćerka	1429.	Gradec	-	Varila i prodavala otrovne masti i tekućine.	Spaljena	-	Sp. knj. IX.
9	5	Marica Zagrepčanka	1444.	Gradec	-	Varila i prodavala otrovne masti i tekućine.	Spaljena	-	Sp. knj. VI.
10	6	Margareta	21. IV.	Gradec	-	Zbog čarolija	Mučena, šibana van	-	1. Tkalčić VII str. 443.

			1475.			u škrinji	grada i puštena na slobodu		2. Bayer, V. (1982) str. 519.
11	7	Jela Rogačica	21. IV. 1475	Gradec	-	Kupala zlim korjenjima ženu svog rođaka Luke	Mučena, umrla u zatvoru	-	1. Tkalčić VII str. 443. 2. Bayer, V. (1982) str. 519/520.
12	8	Jelena supruga Petra	1486.	Gradec	-	Varila i prodavala otrovne masti i tekućine.	Spaljena	-	Sp. knj. VIII.
13	9	Zobay (Zobaj) Margareta, žena Jurja Zobaja	10. II. 1486.	Gradec	-	Nikoli Šporaru i svom mužu Jurju dala popiti pauka da umru.	Spaljena (na Središću)	-	1. Sp. knj. VIII. str. 38-39. 2. Bayer, V. (1982) str. 520
14	10	Mačekovica	17. III. 1486.	Gradec	-	Čarobnjaštvo	Protjerati iz grada i okolice	-	1. Tkalčić VIII, 38-39 2. Bayer, V. (1982) str. 520
15	10	Dora Masnovica	17. III. 1486.	Gradec	-	Čarobnjaštvo	Protjerati iz grada i okolice	-	1. Tkalčić VIII, 38-39 2. Bayer, V. (1982) str. 520
16	11	Margareta Zaječična	17. III. 1486.	Gradec	-	Čarobnjaštvo, moguće ubojstvo muža	-	-	Tkalčić VIII, 38-39
17	12	Katarina, supruga Jurja Kalične	15. IV. 1496.	Gradec	-	Antun postolar i žena tuže zbog trovanja žene	Oslobodena	-	1. Tkalčić VIII, 111-113 2. Bayer, V. (1982) str. 521
18	13	Malecova žena	21. VI. 1496.	Gradec	-	Čarobnjaštvo i zbog druženja s čarobnjacima	Spaljena	-	1. Tkalčić VIII, 111-113 2. Bayer, V. (1982) str. 521
19	14	Margareta, Jurjeva	6.IX.	Gradec	-	Razdvojila	Spaljena	-	1. Tkalčić VIII,

		žena	1496.			muža od žene			111-113 2. Bayer, V. (1982) str. 521
20	15	Uršula, kći postolara Luke	6. IX. 1496.	Gradec	-	Omrznula svog brata i ženu mu.	Spaljena	-	1. Sp. knj. VIII. 2. Tkalčić VIII, 113. 3. Bayer, V. (1982) str. 521
21	16	Kavnićijan (Kavnićijan) Kata (Catharina Kawnychyanka)	22. – 27. I. 1585.	Varaždinske Toplice	Krsto Palfi Kapelski, plemićki sudac varaždinske županije Ivan Pergošić, bilježnik; Đuro Ključarić, sudac	Milana Škofa začarale. Čarobnjaštvo. Mast. Let s vješticama	Spaljena	1	0. Državni arhiv u Zagrebu 1. VZA-XVIII/2 2. Vjesnik XVII, str. 163. i sl. 3. Bayer, V. (1982) str. 534-540.
22	16	Bešenić Urša	22. – 27. I. 1585.	Varaždinske Toplice	Isto.	Isto.	Spaljena	-	0. Državni arhiv u Zagrebu 1. VZA-XVIII/2 2. Vjesnik XVII, str. 163. i sl. 3. Bayer, V. (1982) str. 534-540.
23	16	Golub Dora	22. – 27. I. 1585.	Varaždinske Toplice	Isto.	Isto.	Spaljena	-	0. Državni arhiv u Zagrebu 1. VZA-XVIII/2 2. Vjesnik XVII, str. 163. i sl. 3. Bayer, V. (1982) str. 534-540.
24	16	Suštić Jela (Jelena)	27.I. 1585.	Varaždinske Toplice	Sud trgovišta Varaždinske Toplice	Prorekla smrt djeteta (unuka Katarine Valpovečke).	Ili oslobođena ili protjerana	-	VZA-XVIII/2 str. 167. i sl.
25	17	Fabijan s Griča	1622.	Gradec	-	-	Nepoznata	-	St. knj. XXV.
26	17	Cankovica s Griča	1622.	Gradec	-	-	Nepoznata	-	St. knj. XXV. ***postoji mogućnost nepoklapanja izvora i da je to ista Cankovica pod brojem 29. iz

									1629. godine
27	17	Šubarića Grgura žena	1622.	Gradec	-	-	Nepoznata	-	St. knj. XXV.
28	17	Jakopinić s Medvedgrada	1622.	Gradec	-	-	Nepoznata	-	St. knj. XXV.
29	18	Cankovica Kata (Katarina)	12. – 22. II. 1629.	Gradec	Fiškuš tužitelj Juraj Piskon, plemićki suci zag. županije Tomo Apalenić i Petar Vagić	Čarobnjaštvo. Nاپitci za Anamariju (ženu Petra) Erdödy.	Nepoznata (možda spaljena, nakon mučenja)	-	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. St. knj. XXV. 2. Vjesnik IV. str 112. i sl. 3. Bayer, V. (1982) str. 543-547.
30	19	Tunčić Barbara udova	1639.	Gradec	-	Travaarica. Da je Jelenu zvala na spraviišče.	Nepoznata	-	St. knj. XXV.
31	20	Muhić Magdalena (Magda), žena Andrije	28. V. – 3. IX. 1640.	Gradec	Đuro Vernić, gradski bilježnik	Čarobnjaštvo. Uzimanje mlijeka.	Nepoznata	7	St. knj. XXV. str. 6. i sl-
32	20	Kušević Mihajlo	28. V. – 3. IX. 1640.	Gradec	Stjepan Magyarady, bilježnik	Čarobnjaštvo	Nepoznata	-	St.knj. XXV. VDA – VIII.
33	20	Čivkorečka s Griča	1640.	Gradec	-	-	Nepoznata	-	St. knj. XXV.
34	21	Sekirička s Griča	1651.	Gradec	-	Čarobnjaštvo. Uzimanje mlijeka.	Spaljena	-	St. knj. XXV. str. 9.
35	21	Majhanović - Kroff Doroteja	1651.	Gradec	-	Varila i davala ljubavne napitke mužu	Nepoznata	2	St. knj. XXV.
36	22	Kučić Andrija	24. VIII. 1651.	Gradec	-	Liječio ljude korijenjem.	Nepoznata	-	1. St. knj. XXV. 2. Bayer, V. (1982) Str. 277.
37	23	Priorica samostana	1656.	?	-	-	Nepoznata	-	VDA – VIII.
38	24	Kovačić Jela (Šantavoga Mateja žena)	2. XI. 1657.	Gradec	gradski fiškal Mihajlo Sokolović	Nagovarala druge žene da ide s njima u copriju	Nepoznata	5	St. knj. XXV.
39	25	Fabić Marijana	2. - 23.	Gradec	Stjepan Gugor,	Čaranje s	Nepoznata	-	0. Arhiv HAZU

		(Marina), udova Prima (Premuša) Hrastevca	XI. 1657.		sudac; Stjepan Magyarady, bilježnik; gradski fiškal Mihajlo Sokolović, Martin Černečki, kaštelan i ostali vijećnici Gradeca. Poslije i Gabrijel Jelačić, plemićki sudac; i Franjo Govorković, plemićki podsudac	vatrom i opsjednutost Vragom.	(oslobođena)		1. St. knj. XXV. 2. Bayer, V. (1982) str. 266. i 551/552.
40	26	Kašić, majka	1660.	Gradec	-	-	Spaljena	-	Rev. Zagreb (1941) str. 109 - 122
41	26	Kašić, kei starija	1660.	Gradec	-	-	Spaljena	-	Rev. Zagreb (1941) str. 109 - 122
42	26	Kašić, kei mlađa	1660.	Gradec	-	-	Pobjegla	-	Rev. Zagreb (1941) str. 109 - 122
43	27	Bezimena žena	1675.	Međimurje	-	Prosipavala tuču po seoskim poljima.	Nepoznata/spaljena	-	B
44	27	Bezimena žena	1675.	Međimurje	-	Prosipavala tuču po seoskim poljima.	Nepoznata/spaljena	-	B
45	28	Bezimena žena	1675.	Oroslavlje	Franjo Čikuljin (ius gladii)	Čarobnjaštvo	Nepoznata	-	VDA – VIII.
46	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
47	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
48	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
49	29	Bezimena žena	1685.	Okolica	Seljački linč	Nerodica i	Spaljena	-	V

				Zagreba		elementarne nepogode			
50	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
51	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
52	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
53	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
54	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
55	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
56	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
57	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
58	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
59	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
60	29	Bezimena žena	1685.	Okolica Zagreba	Seljački linč	Nerodica i elementarne nepogode	Spaljena	-	V
61	29	Jedan mlinar	1685.	Okolica Zagreba	-	Sjedio ja jajima da bi se izlegli pilići.	Spaljen	-	V

62	30	Nepoznata Križevčanka	1689.	Križevci	Seljački linč	-	Spaljena	-	VDA – VIII.
63	30	Nepoznata Križevčanka	1689.	Križevci	Seljački linč	-	Spaljena	-	VDA – VIII.
64	30	Nepoznata Križevčanka	1689.	Križevci	Seljački linč	-	Spaljena	-	VDA – VIII.
65	30	Nepoznata Križevčanka	1689.	Križevci	Seljački linč	-	Spaljena	-	VDA – VIII.
66	30	Nepoznata Križevčanka	1689.	Križevci	Seljački linč	-	Spaljena	-	VDA – VIII.
67	31	Lagenka Dora	1694.	Ozalj	-	-	Spaljena	-	VDA – III.
68	31	Bezimena žena iz Ozlja	1694.	Ozalj	-	-	Spaljena	-	VDA – III.
69	32	Jeršetka Neška	1696.	Okolica Uskočke gore	Pred slovenskim sucima u Metliki	Letjela na Klek i tamo plesala s Vragom	Obješena pa spaljena	-	D – IV.
70	33	Glaničnik otac	1698.	Klenovnik	-	-	Spaljen	-	B
71	33	Glaničnik sin	1698.	Klenovnik	-	-	Spaljen	-	B
72	34	Barić Margareta	10., 13. i 16. lipnja 1698.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	Kmetu Bivolu oduzela noge, umorila svoju djecu, pokušala samoubojstvo, nije tonula u Savu	Nepoznata	44	VZA – V/2 VZA – IV/2
73	35	Bedran Margareta	1698.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	Prijavila ju ljubavnica njezina muža.	Nekoliko puta okrutno mučena i spaljena	-	VZA – V/2 VZA – IV/2
74	36	Maček Helena (Jelena)	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	Čaranje, bacala mraz po livadama	Nepoznata	35 (32)	VZA – IV/3
75	37	Kozjak Katarina	4. - 10. III. 1699.	Gradec	Đuro Skernić, zamjenik bilježnika; Đuro Porta, zamjenik	Spavala s Vragom. Pravila tuču,	Nepoznata	26	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/1

					bilježnika Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	letjela			2. Bayer, V. (1982) str. 571-576.
76	38	Tinodi Vajda (Vajdovka) Katarina	4. - 9. III. 1699.	Gradec	Đuro Škrnjuga, zamjenik bilježnika; Marko Vojnović, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	Bila u vrazjem kolu, spavala s Vragom, radila vještičju mast.	Nepoznata (tri puta mučena)	13	1. VZA – V/1, 2, 4 2. Bayer, V. (1982) str. 568-571.
77	39	Medović Helena (Jela)	31. III. - 2. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca; Sebastijan Pazalia, izaslanik	Letjela na Okić, radila napitke.	Mučena i spaljena	13	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/1 2. Bayer, V. (1982) str. 581-564.
78	40	Marolić Magdalena (Magda)	2. - 4. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca; Sebastian Pazalia, izaslanik	Sastajala se s vješticama na križanju kod crkve sv. Margarete. Letjela i radila tuču	Mučena, sudbina nepoznata	6	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/2 2. Bayer, V. (1982) str. 584-585.
79	41	Beneković Urša (Gyliska, Guliška)	4. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca; Ivan Lacović, izaslanik	Sastajala se s vješticama na križanju kod crkve sv. Margarete. Letjela i radila tuču	Mučena i spaljena	4	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/2 2. Bayer, V. (1982) str. 586-587.
80	42	Sirković (Sirkovica) Ana	5. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca; Ivan Lacković, izaslanik	Spavala s Vragom dva puta i pravila tuču.	Mučena i spaljena	3	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/2 2. Bayer, V. (1982) str. 587-588.
81	43	Lončarić Matija mesar	5. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i	Družio se s Vragom i bio vještac dvije	Spaljen	11 (29)	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/2

					kapetan Gradeca; Ivan Lacković, izaslanik	godine			2. Bayer, V. (1982) str. 588. - 590.
82	44	Torčić (Tortić) Barbara (Bara)	6. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca; Ivan Lacković, izaslanik	-	Mučena rastezanjem (presuda nepoznata)	-	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/2 2. Bayer, V. (1982) str. 592.
83	44	Trnčević (Tončević) Doroteja	6. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Mučena rastezanjem (presuda nepoznata)	-	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/2 2. Bayer, V. (1982) str. 592.
84	45	Krvarić Magdalena (Magda)	14. - 18. V. 1699.	Kaptol	Ivan Deerk, plemićki podsudac zag. županije, sudac i ispitivač	-	Mučena rastezanjem (presuda nepoznata)	-	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/2 2. Bayer, V. (1982) str. 592-593.
85	45	Čuk Doroteja (Dora)	14. - 18. V. 1699.	Kaptol	Ivan Deerk, plemićki podsudac zag. županije, sudac i ispitivač	-	Mučena rastezanjem (presuda nepoznata)	-	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/2 2. Bayer, V. (1982) str. 592-593.
86	46	Dumbović-Boljanec Margareta, prozvana Fratrica	14. - 18. V. 1699.	Kaptol	Ivan Deerk, plemićki podsudac zag. županije, sudac i ispitivač; Luka Radičević i Mihajlo Plantić	Spavala s Vragom, oduzimala mlijeko kravama	Spaljena	12	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/2 2. Bayer, V. (1982) str. 593.-594
87	47	Dolenec Kata	18. V. 1699.	Kaptol	- Ivan Deerk, plemički podsudac zag. županije, sudac i ispitivač	Darivala Vragu hranu	Nepoznata	2	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/2 str. 111. 2. Bayer, V. (1982) str. 595.-597.
88	48	Škornjak Margareta	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2

89	48	Zišan Jelena	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
90	48	Novačić Magdalena	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
91	48	Kavalerka Barbara	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
92	48	Šantek Agata	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
93	48	Sabljić Doroteja	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
94	48	Sertić Barbara	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
95	48	Sertić Helena	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
96	48	Jagra Doroteja	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
97	48	Banković Jaga	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
98	48	Stara Magda	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2

					Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca				
99	48	Lucia pri Gluhaku	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
100	48	Helena Petaj	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
101	48	Sepelta Mare	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
102	48	Brcković Jelena	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca a	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
103	48	Novosel Jagica	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
104	48	Starinić Lucija	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
105	48	Jakopinička drljasta	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
106	48	Jakopinička žena Jakop.	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
107	48	Perva zežgana baba	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Spaljena	-	VZA – V/2

108	48	Jela Mateka žena	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
109	48	Hlebarka (pekarica)	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
110	48	Djurančevićka (Jana?)	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
111	48	Sabolica (Szabola žena)	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)	-	VZA – V/2
112	48	Kovačić Djuliška	1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata (spaljena)		VZA – V/2
113	49	Kramarić Bara	11. - 17. III. 1699.	Kaptol	Luka Radičević, zamjenik suca, biskupski provizor ispitivač; Gašpar Domčik, zamjenik tužioca i ispitivač; Matija Perkšić, poglavarstveni službenik, tužitelj i kaptolski špan; Ivan Mužinić, plemićki podsudac zag. županije i svjedoka pl. Ivana Jelačića, Ivana Hijacintova i Mihajla Plantića, kaštelan, Mihajlo Bogović, sudac	Letjela, pravila tuču, jela ljudsko meso i vračala sa zmijama	Nepoznata (no više puta mučena)	11	1. VZA – VI/2 2. Bayer, V. (1982) str. 576-580.
114	49	Cinčić Jelena	1699.	Kaptol	-	-	Spaljena	-	VZA – VI/2

115	49	Nečisovka s Potoka	1699.	Kaptol	-	-	Nepoznata	-	VZA – VI/2
116	49	Ključarić Jalža	1699.	Kaptol	-	-	Nepoznata	-	VZA – VI/2
117	49	Žena vratara Lovrenca	1699.	Kaptol	-	-	Nepoznata	-	VZA – VI/2
118	49	Roskaj Mara	1699.	Kaptol	-	-	Nepoznata	-	VZA – VI/2
119	50	Škvarić Jelena (Jela)	6. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca; Ivan Lacković, izaslanik	Letjela Ilicom, dala dušu Vragu, jela ljudsko meso	Mučena rastezanjem (nepoznata)	11	0. Sveučilišna biblioteka u Zagrebu 1. VZA – V/2 2. Bayer, V. (1982) str. 590-591.
120	51	Kos Ana	1699.	Varaždinske Toplice	-	Škodila ljudima i blagu magijskim sredstvima, činila štetu poljima.	Mučena i živa spaljena	-	VZA-XVII/ str. 171
121	51	Longin Magdalena	1699.	Varaždinske Toplice	-	Škodila ljudima i blagu magijskim sredstvima, činila štetu poljima.	Živa spaljena	-	VZA-XVII/ 1 i 2
122	51	Osefić Doroteja	1699.	Varaždinske Toplice	-	Škodila ljudima i blagu magijskim sredstvima, činila štetu poljima.	Živa spaljena	-	VZA-XVII/ 1 i 2
123	51	Prprić Katarina	1699.	Varaždinske Toplice	-	Škodila ljudima i blagu magijskim sredstvima, činila štetu poljima.	Živa spaljena	-	VZA-XVII/ 1 i 2

124	52	Glavan Urša	1700.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata	3	VZA – V/4
125	53	Sraka Margareta	1700.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata	3	VZA – V/4
126	54	Ringlin Margareta	1700.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata	1	VZA – VI/2
127	55	Klarić Ana	1702.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	-	Nepoznata	-	VZA – V/4
128	56	Pavleković Ptiček Kata	1704.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	Pravila tuču, radila vještičju mast od djece.	Spaljena	9	VZA – VI/2
129	57	Kružić Županić (Šupanić)Barbara	1704.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	S vragom po imenu Filip letjela na Okić i vragom Primusom na Medvednicu i pravila oblake	Spaljena	5	VZA – VI/2
130	58	Cestarka Agata	1704.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	S vragom po imenu Filip letjela na Okić i vragom Primusom na Medvednicu i pravila oblake	Spaljena	14 (19)	St. knj. XXV.
131	58	Krznar Margareta	1704.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	S vragom po imenu Filip letjela na Okić i vragom Primusom na	Spaljena	-	1. VZA – V/3 2. St. k. XXV.

						Medvednicu i pravila oblake			
132	58	Strempetovka iz Ilice	1704.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	S vragom po imenu Filip letjela na Okić i vragom Primusom na Medvednicu i pravila oblake	Spaljena	-	St. knj. XXV.
133	58	Rengica čizmarka	1704.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	S vragom po imenu Filip letjela na Okić i vragom Primusom na Medvednicu i pravila oblake	Spaljena	-	St. knj. XXV.
134	58	Kerznar Mara	1704.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	S vragom po imenu Filip letjela na Okić i vragom Primusom na Medvednicu i pravila oblake	Spaljena	-	St. knj. XXV.
135	58	Vratarica stara	1704.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	S vragom po imenu Filip letjela na Okić i vragom Primusom na Medvednicu i pravila oblake	Spaljena	-	St. knj. XXV.
136	59	Martak Harča Doroteja (Dora), žena pl. Đure Harčo	1705. (1704. - 1706.)	Zagrebačka županija	Đuro Trenski, plemički podsudac zag. županije, tužitelj Đuro Belle, branitelj Đuro Kološvari, tužitelj Adam Oroshy, branitelj Nikola Celić	Ugovor s đavlom, rodila mu djecu, čarobnjaštvo, suša, glad, smrt ljudima	Nepoznata	-	0. Arhiv HAZU 1. St. knj. XXV. str. 28. 2. Bayer, V. (1982) str. 598-601.

137	59	Kos-Pohvad pl. Ožegović Jelena (Jela), žena Andrije	1705. (1704. - 1706.)	Zagrebačka županija	Đuro Trenski, plemićki podsudac zag. županije	Ugovor s đavlom, rodila mu djecu, čarobnjaštvo, suša, glad, smrt ljudima	Nepoznata	-	0. Arhiv HAZU 1. St. knj. XXV. str. 28. 2. Bayer, V. (1982) str. 598-601.
138	59	Prusak-Kos Doroteja, udova Matije Kosa	1705.	Zagrebačka županija	Đuro Trenski, plemićki podsudac zag. županije	Ugovor s đavlom, rodila mu djecu, čarobnjaštvo, suša, glad, smrt ljudima	Nepoznata	-	0. Arhiv HAZU 1. St. knj. XXV. str. 28. 2. Bayer, V. (1982) str. 598-601.
139	60	Majdak-Srnetić Katarina	1705/6.	Gradec	-	Letjela na Klek	Nepoznata	6	VZA – V/4
140	61	Cik Katarina	1709.	Varaždin	Varaždinski sudac (načelnik) i svi gradski senatori, na prijavu varaždinskog krčmara Ivana Špoljarića	Napala i istukla krčmara, a zatim čarala nad njim	Spaljena	-	VDA – VI.
141	61	Vidmar Margareta	1709.	Varaždin	Varaždinski sudac (načelnik) i svi gradski senatori, na prijavu varaždinskog krčmara Ivana Špoljarića	Napala i istukla krčmara, a zatim čarala nad njim	Spaljena	-	VDA – VI.
142	62	Velek (Valek) Elizabeta	1712.	Varaždin	-	Pavila tuču, dizala oluju, širila pošasti, ubijala ljude	Spaljena	-	VDA – VI.
143	63	Kušenka Jelica	1715.	Gradec	-	Devet točaka (let, spavanje s Vragom, uzimanje mlijeka, uništavanje ljetine)	Spaljena	11	VDA – VI/2 VDA – V/2

144	63	Kušenka Margareta (Marica)	28. III. – 12. IV. 1715.	Gradec	-	-	Spaljena	10	VDA – VI/2 VDA – V/2
145	64	Horvat Požirak Barbara	7. V. - 1717. – 17. I. 1719.	Varaždin	-	-	Umrla u tamnici	3	VDA – VI.
146	64	Štrigarić Barbara	1718.	Varaždin	-	-	Spaljena	-	VDA – VI.
147	64	Topolča Dora	1718.	Varaždin	-	-	Spaljena	-	VDA – VI.
148	64	Topolča Magdalena	1719.	Varaždin	-	-	Riješena	-	VDA – VI.
149	65	Vršec Helena	1726.	Varaždinska županija	-	Lijepila perje po sebi i letjela, zacoprala kravu.	Nepoznata	8	VDA – VII.
150	65	Kosrekovica iz Beretinca	1726.	Varaždinska županija	-	-	Nepoznata	-	VDA – VII.
151	66	Paviša Katarina	1729.	Gradec	-	-	Nepoznata	-	Rev. Zagreb (1941) str. 109 - 122
152	67	Dolovčak Nikola	10. V. 1729. - 5. VIII. 1730.	Varaždinska županija	Tužitelj Đuro Erdödy od Monyorokereka i Moslavine, fiškuš Ignjat ranjo Czindery, Baltazar Bedeković, podžupan Varaždinske županije; Josip Sajić, plemićki sudac, Petar Novak, plemićki podsudac; Antun Horvat, plemićki sudac; Ladislav Ballogh, plemićki podsudac	Htio kupiti hostiju za neranjivost, čarao pod vješalima, ubojstvo, prijetnja ubojstvom D. Jagušiću, bogohulstvo	Mučen u više navrata, presuda ne po paragrafu 7. člana 59 dijela 2 Kriminalne prakse (zbog dugog tamnovanja), već po članu 62 paragrafa 12 dijela 2 Prakse, pogubljen mačem	4	0. Arhiv HAZU 1. St. knj. XXV. str 31. 2. Bayer, V. (1982) str. 601. - 609.
153	68	Prva žena iz Kerestince	15. I. 1733	Kerestinec	Vlastelinski sudac Gudić u ime grofa Erdödy (po ius	ZBog uništavanja vlastelinske	Mučena, obješena, dekapitirana i spaljena	35	0. Državni arhiv u Zagrebu 1. VZA – I/2

					gladii)	pšenice čaranjem.			2. Bayer, V. (1982) str. 731. - 732.
154	68	Druga žena iz Kerestince	15. I. 1733.	Kerestinec	Vlastelinski sudac Gudić u ime grofa Erdödy (po ius gladii). Pismo izvještaja grofu pisao Đuro Bedečić	Čarobnjaštvo	Oslobođena krivnje i puštena	-	0. Državni arhiv u Zagrebu 1. VZA – I/2 2. Bayer, V. (1982) str. 731. - 732.
155	69	Kuljanka Margareta	23. - 30. XII. 1733.	Gradec	Josip Hohnebner, sudac; tužitelj Bernard Perk; tužitelj Ladislav Sale; Josip Kuril, zamjenik bilježnika; Antun Radić, kaštelan Gradeca; Krištof Baptista, vijećnik i izaslanik; Ivan Bužan, bilježnik	Spavala s vragom, ubijala, spavala s vragom u obliku gradskog kaštelana, čarobnjaštvo	Spaljena	32	0. Državni arhiv u Zagrebu 1. VZA – X/2 str. 203. 2. Bayer, V. (1982) str. 609. - 615.
156	70	Ana pl. Djurak, Kranjica	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	24	VZA – XVI/3
157	70	Kos Celića Kata	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	-	VZA – XVI/3
158	70	Čumber Cvetko Barbara	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	-	VZA – XVI/3
159	70	Mužek Krapac Barbara	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi	Spaljena	-	VZA – XVI/3

						vukova, vražja ljubavnica, uroci.			
160	70	Rudinović Barbara	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	-	VZA – XVI/3
161	70	Bogdan Fumić Barbara	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	-	VZA – XVI/3
162	70	Vuković Ladešić Barbara	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	-	VZA – XVI/3
163	70	Mehanović Barbara	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	-	VZA – XVI/3
164	70	Korenika Margareta	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	-	VZA – XVI/3
165	70	Brigljević Katarina	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica,	Spaljena	-	VZA – XVI/3

						uroci.			
166	70	Šipušić Ledar Dora	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	-	VZA – XVI/3
167	70	Cigetić Barbara	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	-	VZA – XVI/3
168	70	Kosković Margareta	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	-	VZA – XVI/3
169	70	Hagić Magdalena	1733.	Turopolje	-	Crna magija, napadi vukova, vražja ljubavnica, uroci.	Spaljena	-	VZA – XVI/3
170	70	Pogledić Margareta	1734.	Turopolje	-	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3
171	70	Cendreković Barbara	1734.	Turopolje	-	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3
172	70	Jurinić Jelena	1734.	Turopolje	-	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3
173	70	Miloš Kiseljak Margareta	1734.	Turopolje	-	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3
174	70	Vučić Margareta Škvorc	1734.	Turopolje	-	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3
175	70	Mudić Trumbetaš Dora	1734.	Turopolje	-	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3
176	70	Davutović Nikola	1734.	Turopolje	-	Vještičji zastavnik	Riješen	-	VZA – XVI/3
177	70	Kos Jelena	1734.	Turopolje	-	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3
178	70	Funjak Barbara	1734.	Turopolje	-	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3

179	70	Celić Matija	1734.	Turopolje	Sud u Lukavcu	Vještičji kapetan	Osloboden	-	VZA – XVI/3
180	70	Klenovac Margareta	1734.	Turopolje	Sud u Lukavcu	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3
181	70	Vogiček Barbara	1734.	Turopolje	Sud u Lukavcu	Spavala s Vragom	Spaljena	-	VZA – XVI/3
182	70	Novak Ana	1734.	Turopolje	Sud u Lukavcu	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3
183	70	Kalopanjska Margareta	1734.	Turopolje	Sud u Lukavcu	Uništavala ljetinu	Spaljena	-	VZA – XVI/3
184	70	Cvetković Barbara	1734.	Turopolje	Sud u Lukavcu	-	Oslobodena	-	VZA – XVI/3
185	70	Narčić Dora	1734.	Turopolje	Sud u Lukavcu	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3
186	70	Mikinka Jelena	1734.	Turopolje	Sud u Lukavcu	-	Spaljena	-	VZA – XVI/3
187	71	Miljaković Nikola	1738.	Gradec	-	Kao vojnik čarao s hostijom	Nepoznata	-	VZA – VI/2
188	72	Jedna Križevčanka	1740.	Križevci	Ignatz Blatner, vojni sudac	-	Spaljena	-	B
189	72	Njezina 5. godišnja kćerka	1740.	Križevci	Ignatz Blatner, vojni sudac	-	Razrezane joj žile	-	B
190	72	Jedna Križevčanka	1740.	Križevci	Ignatz Blatner, vojni sudac	-	Spaljena	30	B
191	72	Jedna Križevčanka	1740.	Križevci	Ignatz Blatner, vojni sudac	-	Spaljena	30* (isti slučaj)	B
192	72	Jedna Križevčanka	1740.	Križevci	Ignatz Blatner, vojni sudac	-	Spaljena	30*	B
193	72	Jedna Križevčanka	1740.	Križevci	Ignatz Blatner, vojni sudac	-	Spaljena	30*	B
194	72	Jedna Križevčanka	1740.	Križevci	Ignatz Blatner, vojni sudac	-	Spaljena	30*	B
195	72	Jedna Križevčanka	1740.	Križevci	Ignatz Blatner, vojni sudac	-	Spaljena	-	B
196	72	Njezina 7. godišnja kćerka	1740.	Križevci	Ignatz Blatner, vojni sudac	-	Razrezane joj žile	-	B
197	72	Jedna Križevčanka	1741.	Križevci	-	-	Spaljena	-	B
198	72	Jedna Križevčanka	1741.	Križevci	-	-	Spaljena	-	B
199	72	Jedna Križevčanka	1741.	Križevci	-	-	Spaljena	-	B
200	72	Jedna Križevčanka	1741.	Križevci	-	-	Spaljena	-	B
201	73	Gramisza Katarina	13. IV. 1741.	Samobor	-	Naden vražji pečat.	Spaljena	-	VZA – XIII/1

202	73	Sinečka Helena	13. IV. 1741.	Samobor	-	Naden vražji pečat.	Spaljena	-	VZA – XIII/1
203	73	Czuranka Ana	13. IV. 1741.	Samobor	-	Naden vražji pečat.	Spaljena	-	VZA – XIII/1
204	73	Noršić Marija	13. IV. 1741.	Samobor	-	Naden vražji pečat.	Spaljena	-	VZA – XIII/1
205	74	Peršin Katarina	1742.	Gradec	-	Čaranje, bajanje, oduzimanje mlijeka, družila se s Vragom, opčinila djevojčicu.	Nepoznata (vrlo vjerojatno spaljena)	-	Z
206	75	Ratkaj Katarina (Kata), 45 godina	1742.	Belska župa	Lokalna vlastela (ius gladii), varaždinski sudac i krvnik	Nerodica i tuča	Obezglavljena i spaljena	-	1. Vj. g. 1874. 2. St. k. XXV. 3. Liber mem. par. Bel, seu sub Bela
207	75	Negovec Helena (kod Tkalčića Jela), 40 godina	1742.	Belska župa	Lokalna vlastela (ius gladii), varaždinski sudac i krvnik	Nerodica i tuča	Obezglavljena i spaljena	-	1. Vj. g. 1874. 2. St. k. XXV. 3. Liber mem. par. Bel, seu sub Bela
208	75	Biškup Barbara (Bara), 22 godine	1742.	Belska župa	Lokalna vlastela (ius gladii), varaždinski sudac i krvnik	Nerodica i tuča	Obezglavljena i spaljena	-	1. Vj. g. 1874. 2. St. k. XXV. 3. Liber mem. par. Bel, seu sub Bela
209	75	Pučko Agata (Jaga), 21 godina	1742.	Belska župa	Lokalna vlastela (ius gladii), varaždinski sudac i krvnik	Nerodica i tuča	Obezglavljena i spaljena	-	1. Vj. g. 1874. 2. St. k. XXV. 3. Liber mem. par. Bel, seu sub Bela
210	75	Grudiček Ana, 50 godina	1742.	Belska župa	Lokalna vlastela (ius gladii), varaždinski sudac i krvnik	Nerodica i tuča	Obezglavljena i spaljena	-	1. Vj. g. 1874. 2. St. k. XXV. 3. Liber mem. par. Bel, seu sub Bela
211	75	Mraz Magdalena (Magda), 60 godina	1742.	Belska župa	Lokalna vlastela (ius gladii), varaždinski sudac i krvnik	Nerodica i tuča	Obezglavljena i spaljena	-	1. Vj. g. 1874. 2. St. k. XXV. 3. Liber mem. par. Bel, seu sub Bela

212	75	Kolarek Ana (Jana), 40 godina	1742.	Belska župa	Lokalna vlastela (ius gladii), varaždinski sudac i krvnik	Nerodica i tuča	Obezglavljena i spaljena	-	1. Vj. g. 1874. 2. St. k. XXV. 3. Liber mem. par. Bel, seu sub Bela
213	75	Kolar Katarina (Kata), 70 godina	1742.	Belska župa	Lokalna vlastela (ius gladii), varaždinski sudac i krvnik	Nerodica i tuča	Obezglavljena i spaljena	-	1. Vj. g. 1874. 2. St. k. XXV. 3. Liber mem. par. Bel, seu sub Bela
214	75	Jugovec Ana (Jana), 55 godina	1742.	Belska župa	Lokalna vlastela (ius gladii), varaždinski sudac i krvnik	Nerodica i tuča	Obezglavljena i spaljena	-	1. Vj. g. 1874. 2. St. k. XXV. 3. Liber mem. par. Bel, seu sub Bela
215	75	Drvarić Ana (Jana), 60 godina	1742.	Belska župa	Lokalna vlastela (ius gladii), varaždinski sudac i krvnik	Nerodica i tuča	Obezglavljena i spaljena	-	1. Vj. g. 1874. 2. St. k. XXV. 3. Liber mem. par. Bel, seu sub Bela
216	76	Kranjica Helena	1743.	Gradec	Po naređenju bana Karla Batthyanya. Petar Krajačić, plemički sudac; Ivan Radičević, plemićki podsudac; Josip Hohenebner, senator Gradeca; Đuro Dragovanić, plemićki sudac županije zag.,	Letjela na Klek, orgijala	Spaljena	3	1. VZA-VI/4 2. Rev. Zagreb (1941) str. 109 - 122
217	75	Biškup Katarina (Kata)	1743.	Belska župa	Lokalna vlastela (ius gladii), varaždinski sudac i krvnik	Nerodica i tuča	Obezglavljena i spaljena na brdu blizu Seljanaca	-	1. Vj. g. 1874. 2. St. k. XXV. 3. Liber mem. par. Bel, seu sub Bela
218	77	Piszk Mihanović Barbara	1743.	Kaptol	Babochaj-Cheh, vicesudac kaptolski, Joannes Radichevich, vicesudac, Turkovich, špan kaptolski	-	Spaljena	-	VZA – VI/4 VZA – VI/2
219	77	Karlovčić Marica	1743.	Kaptol	-	-	Spaljena	-	VZA – VI/4 VZA – VI/2
220	78	Duganka (Dugan)	1743.	Gradec	-	Spavala s	Spaljena	-	St. knj- XXV.

		Bara				Vragom			
221	78	Ptičkovica Jelica	1743.	Gradec	-	-	Spaljena	45	St. knj- XXV.
222	78	Miherić Ana	1743.	Gradec	-	-	Spaljena	-	St. knj- XXV.
223	78	Dedovka Mara	1743.	Gradec	-	-	Spaljena	-	St. knj- XXV.
224	78	Buncekovica Mara	1743.	Gradec	-	-	Spaljena	-	St. knj- XXV.
225	79	Cindek (Cindekovica) rođ. Jurković udova Benšek Bara (Barica)	5. V. - 11. IX. 1743.	Gradec	Po naređenju bana Karla Batthyanya. Petar Krajačić, plemićki sudac; Ivan Radičević, plemićki podsudac; Josip Hohenebner, senator Gradeca; Đuro Dragovanić, plemićki sudac županije zag.,	Kaptolska vještica Bara Pisko ju optužila da je vještica. Da su svi kupovali kod nje kruh, vino i rakiju zbog čarolije.	Nepoznata	-	0. Državni arhiv u Zagrebu 1. VZA – VI/4 2. Bayer, V. (1982) str. 709. - 730.
226	79	Tišljarica iz Nove Vesi	1743.	Gradec	-	-	Nepoznata	-	VZA – VI/4
227	79	Dorica Karvančić	1743.	Gradec	-	-	Oslobođena	-	VZA – VI/4
228	79	Adam Sulić, gumbar	1743.	Gradec	-	-	Oslobođen	-	VZA – VI/4
229	80	Vlahović Margareta	1746.	Stubica	Geogius Dragovanich, županijski sudac	Nanošenje kuge na ženu i djecu kovača Stjepana Vlahovičeka	Umrta na mukama	-	1. VDA – VIII 2. VZA – I/2
230	80	Vlahović Franjo	1746.	Stubica	Geogius Dragovanich, županijski sudac	-	Oslobođen	-	1. VDA – VIII 2. VZA – I/2
231	80	Vlahović Ivan	1746.	Stubica	Geogius Dragovanich, županijski sudac	Kod kovača kao šegrt, prijetio majkom.	Pobjegao	-	1. VDA – VIII 2. VZA – I/2
232	81	Futaković (Futakovica) Jela	29. V. 1746.	Donja Stubica	Seoski linč tridesetak seljaka koji su kasnije zbog toga procesuirani i kažnjeni.	Zbog tuče na selo	Spaljena	-	0. Arhiv baruna Raucha u Lužnici pod br. 986. i Državni arhiv u Zagrebu 1. VZA – II/1 str. 59. 2. Bayer, V. (1982) str. 733. - 737.

233	82	Perušić Barbara (Bara)	17. III. 1747. - 3. I. 1748.	Zagrebačk a županija	Tužitelj Đuro Horvat, Nikola Babočaj Čeh, plemički podsudac zag. županije; Sigismund Bušić, podžupan zagrebački; Đuro Dragovanić, plemićki sudac zag. žup.	-	Umrta u tamnici	-	1. St. k. XXV. 2. VZA – VI/4 3. Bayer, V. (1982) str. 630. - 653.
234	82	Uvašić Drapuška Marija (Margareta)	17. III. 1747. - 3. I. 1748.	Zagrebačk a županija	Tužitelj Đuro Horvat, Nikola Babočaj Čeh, plemički podsudac zag. županije; Sigismund Bušić, podžupan zagrebački; Đuro Dragovanić, plemićki sudac zag. žup.	-	Spaljena	4	1. St. k. XXV. 2. VZA – VI/4 3. Bayer, V. (1982) str. 630. - 653.
235	82	Vukšić Rakoczi Katarina	17. III. 1747. - 3. I. 1748.	Zagrebačk a županija	Tužitelj Đuro Horvat, Nikola Babočaj Čeh, plemički podsudac zag. županije; Sigismund Bušić, podžupan zagrebački; Đuro Dragovanić, plemićki sudac zag. žup.	Optužena za crnu magiju	Oslobođena	-	1. St. k. XXV. 2. VZA – VI/4 3. Bayer, V. (1982) str. 630. - 653.
236	82	Jugović Uršula, Kranjica	17. III. 1747. - 3. I. 1748.	Zagrebačk a županija	Tužitelj Đuro Horvat, Nikola Babočaj Čeh, plemički podsudac zag. županije; Sigismund Bušić, podžupan zagrebački; Đuro Dragovanić, plemićki sudac zag. žup.	-	Spaljena	-	1. St. k. XXV. 2. VZA – VI/4 3. Bayer, V. (1982) str. 630. - 653.
237	82	Tucman Helena	17. III.	Zagrebačk	Tužitelj Đuro	-	Spaljena	-	1. St. k. XXV.

			1747. - 3. I. 1748.	a županija	Horvat, Nikola Babočaj Čeh, plemički podsudac zag. županije; Sigismund Bušić, podžupan zagrebački; Đuro Dragovanić, plemićki sudac zag. žup.				2. VZA – VI/4 3. Bayer, V. (1982) str. 630. - 653.
238	82	Skovranka Dora	17. III. 1747. - 3. I. 1748.	Zagrebačk a županija	Tužitelj Đuro Horvat, Nikola Babočaj Čeh, plemički podsudac zag. županije; Sigismund Bušić, podžupan zagrebački; Đuro Dragovanić, plemićki sudac zag. žup.	-	Spaljena	-	1. St. k. XXV. 2. VZA – VI/4 3. Bayer, V. (1982) str. 630. - 653.
239	82	Matković Magda	17. III. 1747. - 3. I. 1748.	Zagrebačk a županija	Tužitelj Đuro Horvat, Nikola Babočaj Čeh, plemički podsudac zag. županije; Sigismund Bušić, podžupan zagrebački; Đuro Dragovanić, plemićki sudac zag. žup.	-	Spaljena	-	1. St. k. XXV. 2. VZA – VI/4 3. Bayer, V. (1982) str. 630. - 653.
240	83	Rokat Katarina	1747.	Zagrebačk a županija	-	-	Oslobođena	-	VDA – VIII.
241	84	Pauković Anica, 27 godina, žena Jovana Paukovića	2. XI. - 2. XII. 1747.	Čepin, Osijek	Baltazar Mikšić, redovni plemićki sudac virovitičke županije; Stjepan Poor, prisjednik; Ignjat Čačković, plemički sudac, Stjepan Relić, plemički podsudac	Zbog vraćanja i liječenja travama, smrt djece Živana Vukovića i oduzimanje mlijeka	Spaljena s barutom oko vrata	9	0. Arhiv virovitičke županije 1. VZA – II/4 str. 235. 2. Bayer, V. (1982) str. 615. - 630.
242	85	Petruševka (Petruša)	27. III. -	Zagrebačk	Petar Gojmerac,	Sin Ivić ju	Spaljena	10	0. Arhiv HAZU

		Bara, kmetica barunice Ane Rozine Jelačić Vojnović	29. IV. 1749.	a županija, u dvorcu Kostel u okragu ozaljskom	plemički sudac; Josip Raffay, podžupan zagrebački; Josip Zaverski, plemićki sudac zag. žup, Ivan Jelačić, plemićki podsudac; Nikola Matija Mesić, bilježnik	prijavio da ga je učinila bolesnim nakon što joj je ukrao novac, zatim uzimanje mlijeka. Mnogo svjedoka optužilo za čaranje i ubojstva.			1. St. knj. XXV. 2. Bayer, V. (1982) str. 653. - 676.
243	86	Lukšić Katarina	1749.	Zagrebačk a županija	-	-	Nepoznata	-	St. knj. XXV.
244	86	Lukšić Doroteja	1749.	Zagrebačk a županija	-	-	Nepoznata	-	St. knj. XXV.
245	87	Fabianić Kata	1750.	Gradec	-	Za ubojstvo žena i bolest.	Nepoznata	-	St. knj. XXV.
246	88	Vugrinec Marijana (Marija, Mara)	8. VIII. 1751. - 4. V. 1752.	Zagrebačk a županija	Pisačić, podsudac zag. žup., tužitelj Ignjat Egger. Sigismund Bušić, podžupan zag., Nikola Matija Mesić, bilježnik, Josip Zaverski, Ivan Zaverski i Đuro Petković, plemićki suci; Ivan Jelačić, Josip Sikuten, Josip Krčelić, Đuro Belošević i Stjepan Sale, plemićki podsuci	Čarobnjaštvo. Šteta ljudim (Marijani Frajt). Ugovor s đavlom.	Spaljena	-	0. Arhiv HAZU 1. St. knj. XXV. 2. Bayer, V. (1982) str. 676. - 708.
247	88	Fučkan Marija (Mara)	8. VIII. 1751. - 4. V. 1752.	Zagrebačka županija	Pisačić, podsudac zag. žup., tužitelj Ignjat Egger. Sigismund Bušić,	Ugovor s đavlom.	Spaljena	-	0. Arhiv HAZU 1. St. knj. XXV. 2. Bayer, V. (1982) str. 676. - 708.

					podžupan zag., Nikola Matija Mesić, bilježnik, Josip Zaverski, Ivan Zaverski i Đuro Petković, plemićki suci; Ivan Jelačić, Josip Sikuten, Josip Krčelić, Đuro Belošević i Stjepan Sale plemićki podsuci				
248	88	Brukec Marijana (Mara)	8. VIII. 1751. - 4. V. 1752.	Zagrebačka županija	Pisačić, podsudac zag. žup., tužitelj Ignjat Egger. Sigismund Bušić, podžupan zag., Nikola Matija Mesić, bilježnik, Josip Zaverski, Ivan Zaverski i Đuro Petković, plemićki suci; Ivan Jelačić, Josip Sikuten, Josip Krčelić i Đuro Belošević, plemićki podsuci	Spolno općenje s đavlom na sabatu	Spaljena	35	0. Arhiv HAZU 1. St. knj. XXV. 2. Bayer, V. (1982) str. 676. - 708.
249	88	Brcković (Benković) Magda	8. VIII. 1751. - 4. V. 1752.	Zagrebačka županija	Pisačić, podsudac zag. žup., tužitelj Ignjat Egger. Sigismund Bušić, podžupan zag., Nikola Matija Mesić, bilježnik, Josip Zaverski, Ivan Zaverski i Đuro Petković, plemićki suci; Ivan Jelačić,	Ugovor s đavlom.	Spaljena	-	0. Arhiv HAZU 1. St. knj. XXV. 2. Bayer, V. (1982) str. 676. - 708.

					Josip Sikuten, Josip Krčelić i Đuro Belošević, plemićki podsuci				
250	89	Blašić Doroteja	1751.	Zagrebačka županija	-	-	Spaljena	-	St. knj. XXV.
251	90	Jedna bezimena žena	1756.	Stubica	-	-	Živa spaljena	-	VZA-VI/4
252	91	Logomer Herucina (Heruc) Magdalena	Kolovoz 1758.	Križevci	-	Liječila ljude travama, bolest, pretvarala se u muhu	Oslobođena	7	O. (1925/261)

9. Zaključak

Tema progona hrvatskih "vještica" vrlo je osjetljiva na više razina, koje tek treba dotaknuti u budućim radovima. No, ovaj je rad pokušaj približavanja i uokvirivanja jedne "priče" na lokalnoj razini (Gradeca, Kaptola, njihovih feuda i okolice) stvaranjem mikropovijesti zagrebačkog kraja koja se odvijala kroz stoljeća oko ovog specifičnog problema. Počevši od opće kraće povijesti čarobnjaštva i magije u Europi, shvaćanja pojma vještice, pa do svih mogućih priručnika za otkrivanje vještica, udžbenika o prirodi vještica, čarobnjaka i heretika, knjiga s osnovama ispitivanja, testiranja i mučenja osumnjičenih te preporukama za načine izvršenja presuda o kojima je bilo riječi na početku ovog rada, poput "Malleusa maleficaruma" Sprengera i Institorisa, dominikanaca ili pak priručnika za metodiku vođenja procesa koji sadrži i torturu isusovca Ivana Kitonića.

Također, u radu je obrađena i hrvatska historiografija o ovoj temi, od njezinih početaka do danas, uz pojašnjene i pobliže opisane različite metodološke prednosti i nedostatke pojedinih autora (Šulek, Tkalčić, Laszowski, Bojničić, Kučinić, Thaller, Bayer, Deduš, Čiča, Hruškovec i drugi) koji su u proteklih stotinu i pedeset godina pisali o tome. Svi su oni kronološki opisani uz bibliografiju i komentare koji ih međusobno spajaju u jednu cjelinu ukupnog hrvatskog znanstvenog korpusa koji je obrađivao ovo gradivo. Iz te se cjeline može zaključiti kako je prvih stotinjak godina znanost samo skupljala i prevodila te objavljivala skupljene izvore, a tek se razvojem bolje povijesne metodologije krajem 20. stoljeća to gradivo počelo i stručnije i iscrpnije analizirati, te se taj rad treba nastaviti i dalje.

Priložene su mnoge zakonske uredbe i članci, pisma i proglašenja koja su stvarala političku, zakonodavnu i opću atmosferu samih progona, posebice od sedamnaestog stoljeća i kasnije, jer je vrhunac progona u Zagrebu i okolici ustvari i otpočeo nakon 1611. godine i Trnavske sinode, koja jest bila crkvena sinoda, ali je bogobojazni hrvatski sabor pošto-poto, pod utjecajem zagrebačkog biskupa prisutnog na njoj, već nekoliko mjeseci potom prihvatio zaključke te crkvene sinode i učinio ih svjetovnima. Zanimljivo je kako se u povijesti ovi progoni (svjetovni) ne povezuju izravno s Crkvom jer nisu vođeni rukom Inkvizicije. No pitanje je, koliko je to važno, kad je riječ o vrlo bogobojaznim kraljevstvima u Europi kojima se običajno pravo, ali i gradski zakonic i pravila temelje na onima ex cathedra Katoličke crkve. Tek je bilo potrebno pričekati duboko u 18. stoljeće da, prosvijećenom rukom dvorske

birokracije i znanstvenijeg pristupa carice Marije Terezije, uslijed zakonskih dodataka starim zakonicima, prestanu progoni i na našim prostorima, i to ne iz tko zna kakvih prosvijećenih pobuda na lokalnoj razini, već stoga što se lokalnim sudovima nije dalo boriti financijski i vremenski s moćnom carskom birokracijom koja ni u čemu nije ostavljala slučaja.

Dalje je u radu uređen i jedan manji pojmovnik osoba, instrumenata i načina torture, koji su vezani uz same procese, koristeći "zagrebačke" izvore, kako bi se stekao dobar uvid kako su ti procesi vođeni, kako se ispitivalo, tko je i na koji način to radio i uz kakve rezultate.

Potom je slijedilo ono što je i bila osnovna namjera ovoga reda, popisivanje svih žrtava ovih progona, statističko prikazivanje, ali i njihovo imenovanje, kao i njihovih sudaca, tužitelja i njihove nesretne sudbine. To je učinjeno kroz jedan kronološki pregled s komentarima slučajeva od 1360. do 1758., a koji prati niz tablica na kraju ovog rada (a prije ovog zaključka), od kojih je najbitnija ona velika u kojoj se nalazi sustavno izrađen popis svih bitnih informacija o procesima. Uključeni su i neki zanimljiviji slučajevi ili pak dokumenti, u zasebnoj cjelini obrađeni u nešto većem rasponu. Tih slučajeva sve skupa gledano prema europskim razmjerima progona vještica nema mnogo, tek oko dvije stotine i pedeset, no oni su bitan kulturološki fenomen zagrebačke i hrvatske povijesti koji tek treba iscrpnije istražiti i objasniti.

Moderna se hrvatska povijest stalno sučeljava s beskrajno mnogo puta ponovljenim temama dvadesetog stoljeća, često ne ostavljajući prostora i resurse nekim temama i istraživanjima koja su gradila našu kulturnu i civilizacijsku svijest, i na kojoj počivaju naše mane i vrline, a čije bi izučavanje itekako pomoglo razlučiti neke starije probleme u svijesti i samopoimanju našeg naroda. Nadam se kako je ovaj rad donekle uspio u ostvarenju jedne manje sinteze koja bi mogla postaviti neki određen temelj budućem radu i eventualno konačnom obuhvaćanju svih podataka dostupnih o ovoj temi, a što se danas, zahvaljujući modernoj metodologiji i tehnološkoj pomoći, može napraviti mnogo bolje negoli u prošlosti.

10. Sažetak - Summary - Die Zusammenfassung

Sažetak

Deniver Vukelić u ovom diplomskom radu obrađuje donekle nedovoljno sustavno istraženu temu svjetovnih sudskih procesa vješticama u ranonovovjekovnom Zagrebu (Gradecu i Kaptolu) te njihovim feudalnim posjedima u okolici. Definira što su to vještica, vještičarstvo i magija prema onodobnom shvaćanju, uz kratki povijesni pregled praznovjerja i ideja vezanih uz taj pojam. Potom propituje hrvatsku historiografiju i laičke knjige i članke pisane o toj temi, objašnjavajući njihove dobre i loše strane, profesionalne i laičke pristupe te interpretacije podataka. Uspostavlja vezu sa zakonskom crkvenom i svjetovnom podlogom procesima koji su se odvijali u 17. i 18. stoljeću. Zatim prikazuje i ukratko popisuje osobe prisutne tijekom postupka suđenja te instrumentarij torture koji se tad koristio u Zagrebu i interpretira nekolicinu zanimljivih dokumenata ili slučajeva iz toga razdoblja. Potom kronološki obuhvaća sve slučajeve između 1360. i 1758. godine objašnjavajući njihove okolnosti. Na kraju rada, povodeći se idejom tablice iz jednog laičkog članka iz polovice 20. stoljeća, u opširnu tablicu smješta sve podatke o poznatim zapisanim slučajevima procesa za čarobnjaštvo i vještičarenje u Zagrebu u rasponu od 1360. do 1758. godine.

Summary

In this final and graduate science work, Deniver Vukelić researches somewhat insufficiently explored subject of civil court prosecutions of witchcraft in 17th and 18th century Zagreb (at that time divided in two parts - Gradec and Kaptol) and its surrounding feudal lands. He defines the terms of witch, witchcraft and magic according to their meanings and interpretations at that time, and gives a brief historical summary of superstitions and ideas related to the subject. After that, he tackles the works which were written about this subject within the Croatian historic science or amateur books and articles, explaining their good and bad sides, professional and amateur approaches and different interpretations. Furthermore, he establishes a connection with legal foundations of the Church and of the State to the prosecutions which were held in 17th and 18th century. Then he creates a brief glossary of people and their functions during the trials, as well as an instrumentarium of torture which was used in Zagreb at that time and interprets few interesting documents and cases. At the end of this work, inspired by a chart found in an amateur article from the mid 20th century, the author gathers all known written prosecution cases for sorcery and witchcraft in Zagreb between 1380. and 1750. and organizes them in a large chart.

Die Zusammenfassung

In dieser Diplomarbeit beschäftigt sich Deniver Vukelić mit einem sehr interessanten und nicht systematisch genug untersuchten Thema der weltlichen Hexenprozesse in frühmittelalterlichem Zagreb (Gradec und Kaptol) sowie ihrer Feudalbesitze in Umgebung. Er definiert die Begriffe *die Hexe*, *das Hexentum* und *die Magie* nach damaligen Ansichten. Daneben gibt er einen kurzen geschichtlichen Überblick des Aberglaubens und der im Zusammenhang mit diesem Begriff stehenden Ideen. Danach erforscht er kroatische Historiographie sowie die Bücher und Artikel für Laien zu diesem Thema, wobei er ihre Vorteile und Nachteile, professionelle sowie Laienansätze und Dateninterpretationen erklärt. Er nimmt die Verbindung zu der gesetzlichen kirchlichen und weltlichen Grundlage den Prozessen auf, die im 17. und 18. Jahrhundert stattfanden. Der vorliegenden Arbeit werden einige interessante Dokumente oder Fälle aus dieser Zeit dargestellt und interpretiert und alle bei den Gerichtsprozessen anwesenden Personen sowie alle in damaligem Zagreb benutzten Torturinstrumente verzeichnet. Auf dem Ende der Arbeit macht er eine ausführliche Tabelle (und die Idee dafür war die Tabelle aus einem Artikel für Laien aus der Mitte des 20. Jahrhunderts), in die er alle Daten über bekannte Fälle der Zauberei und Hexereiprozesse in Zagreb in der Zeit von 1360 bis 1758 setzt.

11. Bibliografija – Popis izvora i literature

BAYER, Vladimir (1982) *Ugovor s Đavlom – procesi protiv čarobnjaka u Evropi a napose u Hrvatskoj*, Zagreb: Informator, treće neizmijenjeno izdanje

BELAJ, Vitomir (1998) *Hod kroz godinu: mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*, Zagreb: Golden Marketing.

BELOSTENEC, Ivan (1740) *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium*, Zagreb

BOJNIČIĆ, Ivan (1915) *Novi prilozi za povijest progona vještica*, Zagreb: *Vjestnik kr. hrvatsko – slavonsko – dalmatinskoga zemaljskog arkiva* 17/1-2:155-172.

BOJNIČIĆ, Ivan (1922) *Iz gradskog arkiva. Parnica proti jednoj zagrebačkoj vještici. Istraga god. 1742. protiv građanke Peršin*, Zagreb: u Laszowski E. 1925. *Stari i novi Zagreb* 59 – 60. ili *Jutarnji list* 1922. 2:5-6.

BOJNIČIĆ, Ivan (1922a) *Nešto iz povijesti vještica u Hrvatskoj. Čarobna sredstva vještica. Lijekovi protiv začaranju*. Zagreb: *Večer* 3/413:3.

ČIČA, Zoran (2002) *Vilenica i vilenjak – Sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica*, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Biblioteka Nova etnografija

ČIČA, Zoran (1995) *Vještina vještica: Corpus delicti hrvatskih vještica: magistarski rad*", Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

DEDUŠ, Vladimir (1952) *Istina o vješticama*, Zagreb: Seljačka sloga.

FAUST, Viktoria (2000) *Vještice – knjiga sjena*, Zagreb: Zagrebačka naklada.

HOLZER, Hans (2005) *Witches – True encounters with wicca, wizards, covens, cults, and magick*, New York: Black dog & Leventhal Publishers Inc.

HRUŠKOVEC, Tomislav (1998) *Đavlu zapisane, o vješticama u Zagrebu i Hrvatskoj*, Zagreb: Imprime.

INSTITORIS Heinrich, **SPRENGER** Jacob (1487) *Malleus maleficarum (Malj koji ubija vještice)*, Zagreb: Stari grad, 2006.

JAMBREŠIĆ, Andrija, **SUŠNIK**, Franjo (1742) *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples & index illirico sive croatico-latinus*, Zagreb: Typis Academicis societatis Jesu.

KITONIĆ KOSTAJNIČKI, Ivan (1619) *Directio methodica processus iudicarii consuetudinarii inclyti regni Hunagariae (Upute za etodičko vođenje sudskog procesa)*, Trnava

- KUČINIĆ**, Viktor (1939) *Orgije vještica na Kleku*, Zagreb: *Novosti* 33/355:29-29.
- KUČINIĆ**, Viktor (1939) *Veronika Desinićka u svjetlu historije*, Zagreb: Jugoslavenska štampa.
- KUČINIĆ**, Viktor (1940/1941) Članak/studija *Czoperniczki Czeh*, Zagreb, Revija društva Zagrepčana *Zagreb* – godište 1940. (ožujak 79-90, travanj 118-126, svibanj 156-68, lipanj 194-199, srpanj 215-229, kolovoz 255-266, rujan 293-304, listopad-studenj 328-340, prosinac 387-397) i godište 1941. (siječanj-veljača 8-16, ožujak 65-76, travanj-svibanj 109-122, lipanj-srpanj 168-175).
- LASZOWSKI**, Emilij (1914) *Progon vještica u Turopolju*, Zagreb: *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva* 16:196-208.
- LASZOWSKI**, Emilij (1925) *Stari i novi Zagreb*, Zagreb: Braća Hrvatskoga Zmaja.
- LEDIĆ**, Franjo (1969) *Mitologija Slavena : tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Zagreb: Vlastita naklada.
- LEVACK**, Brian P. (1995) *The witch-hunt in early modern Europe*, New York: Longman.
- MICHELET**, Jules (2003) *Vještica*, Zagreb.
- SZABO**, Gjuro (1971) *Stari Zagreb*, Zagreb: ČGP Delo.
- ŠULEK**, Bogoslav (1874) *Po čem se poznaju vještice*, Zagreb: *Vienac* 6/49:779-782.
- THALLER**, Lujo (1947) *O progonu vještica u Hrvatskoj*, Zagreb: *Liječnički vjesnik* (glasilo Zbora liječnika Hrvatske) 69:207 – 208.
- TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1891) *Parnice proti vješticama u Hrvatskoj*, Zagreb: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 103:83-116.
- TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1892) *Izprave o progonu vještica u Hrvatskoj*, Zagreb: Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 25:1-102.
- TKALČIĆ**, Ivan Krstitelj (1904) *Prinos k progonu vještica u Hrvatskoj*, Zagreb: *Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva* 6:78-79.
- WAITE**, Gary K. (2003) *Heresy, magic and witchcraft in early modern Europe*, New York: Basingstoke, Palgrave Macmillan.

12. Sadržaj

1. Smjernice i tema rada – 2
2. Kratka povijest vještichj i čarobnjačkih kultova i vjerovanja – 5
 - 2.1. Uvod – 5
 - 2.2. Definicija vještice kroz povijesne izvore i literaturu i pregled zakonskih i inih suzbijanja pojava vješticharenja i hereze – 7
 - 2.3. Malleus maleficarum - presudna knjiga – 10
3. Hrvatska historiografija o povijesti progona i suđenja za vješticharstvo i herezu - 14
 - 3.1. Počeci hrvatske historiografije o vješticama - Bogoslav Šulek i I. K. Tkalčić – 14
 - 3.2. Tkalčićevi nasljednici - Ivan Bojničić, Emilij Laszowski, Viktor Kučinić i drugi – 16
 - 3.3. Poslijeratna historiografija o vješticama - Lujo Thaller, Vladimir Bayer, Vladimir Deduš – 17
4. Povijesne, običajne i pravne podloge procesa – 21
5. Terminologija procesa – 39
 - 5.1. Osobe – 39
 - 5.2. Tortura – 41
 - 5.2.1. Pokusi i božji sudovi – 41
 - 5.2.2. Instrumenti za mučenje – 42
6. Kronološki povijesni pregled progona vještica u Zagrebu i okolici – 44
 - 6.1 Od 1360. godine do 1611. - prvo razdoblje – 44
 - 6.2 Od 1611. do 1758 - drugo razdoblje – razdoblje velikih progona – 45
7. Detaljniji pregled nekih zanimljivijih slučajeva i dokumenata – 49
8. Popis svih suđenih i procesuiranih osoba između 1360. i 1758. godine – 54
9. Zaključak – 86
10. Sažetak – Summary – Die Zusammenfassung – 88
11. Bibliografija – Popis izvora i literature – 91
12. Sadržaj – 93